

Anna Olsbø

Danmarks farvell til Gullkysten

Salget av de danske besittelsene på Gullkysten til
Storbritannia i perioden 1842-1850

Masteroppgave i MLHIST

Veileder: John Kwadwo Osei-Tutu

Mai 2020

Anna Olsbø

Danmarks farvell til Gullkysten

Salget av de danske besittelsene på Gullkysten til
Storbritannia i perioden 1842-1850

Masteroppgave i MLHIST
Veileder: John Kwadwo Osei-Tutu
Mai 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Norwegian University of
Science and Technology

Sammendrag

Masteroppgaven belyser prosessen rundt salget av de danske besittelsene på Gullkysten til Storbritannia i 1850, med vekt på perioden 1842-1850, og med det slutten på en viktig epoke i dansk-norsk historie. Oppmerksomheten er rettet mot de maktpolitiske sidene ved salget, med et særlig fokus på danske interesser. Oppgaven undersøker hvordan det maktpolitiske spillet påvirket og formet salgsprosessen for Danmarks del. Danskene måtte både ta stilling til maktbalansen i Europa og på Gullkysten, samtidig som de først og fremst ville sikre sine egne interesser.

Danskene forsøkte lenge å bevare sine besittelser på Gullkysten, men måtte til slutt gi tapt etter en mislykket omstilling av handelen i etterkant av slavehandelforbudet og britisk overmakt. Etter at forbudet trådte i kraft, ble besittelsene hovedsakelig en utgiftspost for den danske stat. Oppgaven belyser hvordan salget inngår i et større bilde, hvor Danmark illustrerer skjebnen til en rekke mindre kolonimakter, som blir presset ut av Storbritannia på deres vei mot et verdensomspennende imperium. For danskenes del var ønsket om beskyttelse, som best kunne sikres gjennom Storbritannia, og utsiktene for videre handelsrettigheter på Gullkysten, sentrale for ønsket om å selge til britene. Storbritannia på sin side, fryktet at de danske besittelsene skulle falle i en annen stormakts hender, noe som kan ha påvirket britenes beslutning om å kjøpe besittelsene.

Abstract

This thesis sheds light on the process surrounding the sale of the Danish settlements on the Gold Coast to Great Britain in 1850, with an added emphasis on the period 1842-1850, and how it signaled an end to a crucial part of Danish-Norwegian history. Attention is directed to the elements of the sale that relates to political power, especially how it served Danish interests. The thesis examines how the political power game influenced and formed the process for Denmark. The Danish had to take into account both the balance of power in Europe and on the Gold Coast, while, at the same time, wanting to secure their own interests.

The Danish tried to keep their settlements on the Gold Coast but had to admit defeat after a failed restructuring of trade after the abolishment of the Slave Trade and British superiority. After the ban on slave trade came into force, the settlements became primarily a source of expense for the Danish state. The thesis aims to show how the sale is a part of a bigger picture, where Denmark exemplifies the destiny for a number of smaller colonial powers being forced out of the region by Great Britain on their way to a worldwide empire. A desire for protection, which best could be secured through Great Britain, and the prospect of further trade privileges on the Gold Coast was consequential in the Danish wish to sell the settlements to the British. On the other hand, Great Britain feared that the Danish settlements would fall into the hands of another colonial superpower, which might have affected their decision in buying the settlements.

Forord

Etter å ha vært på utveksling ved University of Cape Coast i Ghana våren 2018, var det liten tvil om at temaet for masteroppgaven skulle være knyttet til Gullkysten. En så unik, spennende og viktig historie fortjener å nå ut til det norske folk for å bli en del av vår bevissthet! Jeg har siden valgt fag som moderne afrikansk historie, og det følte derfor som en naturlig avslutning på både mitt eget studium og danskenes tid på Gullkysten - nemlig salget av dansk Guinea og med det slutten på en viktig epoke både for meg og Danmark-Norge. Arbeidet med masteroppgaven har vært spennende, utfordrende og ikke minst lærerikt.

Jeg vil takke veilederen min, Osei-Tutu, som ikke bare under arbeidet med masteroppgaven, men gjennom studiet har vært en stor inspirasjon, og gitt meg enda større interesse, glede og forståelse for afrikansk historie. Jonas, ingen takk er stor nok! Oppgaven hadde ikke blitt hva den er uten deg!

Mamma, pappa og farmor, dere har vært den beste heiagjengen. Spesiell takk til mamma, som har lest korrektur, og kommet med mange gode og nyttige innspill. David, takk for at du fikk meg over målstreken!

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1 – Innledning	11
Tema	11
Historiografi	12
Avgrensing og problemstilling	14
Metode og kilder	14
Didaktikk og lektorutdanning	17
Kapitteloversikt	17
Kapittel 2 – Historisk bakgrunn	18
Europeisk oversjøisk handel og konkurranse	18
Gullkysten: Et sentralt punkt i den dansk-norske trekanthandelen	19
Organisering av handelen på Gullkysten	20
Dansk-Norsk sfære på Gullkysten	21
Danmark-Norges rolle i den trans-atlantiske slavehandelen	23
Kapittel 3 – Danmark nærmer seg salg 1803-1842	27
'Crisis of Adaptation'	27
Økonomiske problemer	27
Virkningene av slavehandelsforbudet	28
Afrikanske forhold og territorialstriden med britene	31
Hva nå – Plantasjer eller salg?	33
Hvorfor selge til Storbritannia?	37
Frykten for en fremmed makt	40
Salget	41
Kapittel 5 – Konklusjon	47
Kilder og litteratur	51
Primærkilder	51
Illustrasjoner	53
Litteratur	53

Kapittel 1 – Innledning

Etter Columbus' oppdagelse av den nye verden ble kolonier, oversjøiske besittelser og interessen for handel med gull, slaver og sukker en viktig del av det europeiske stormaktsspillet. For å henge med i kappløpet trengte nasjonene festninger og handelsforbindelser i Afrika, og i 1658 og utover ble det etablert en rekke danske fort på Gullkysten i dagens Ghana.¹ De danske fortene fungerte som base for handel og utskipning av slaver til dansk Vestindia og gjorde Gullkysten til en viktig brikke i det internasjonale maktspillet, og tillot Danmark-Norge en plass som aktør i trekantshandelen mellom Afrika, Vestindia og Europa.²

Kart over de danske besittelser i Guinea samt allierte afrikanske nasjoner tegnet av Peter Thonning i 1802³

Tema

Handelsfortene var en viktig brikke i dansk-norsk utenrikspolitikk i over 200 år og ga Danmark-Norge en plass som aktør i det europeiske stormaktsspillet om kolonier og oversjøiske besittelser. Temaet er lite utforsket og er verdt å undersøke av flere grunner. Dansk-norsk kolonihistorie er spesielt fra norsk side lite omtalt og det meste av litteratur som finnes er dansk. Danmarks siste år på Gullkysten og utenrikspolitikk i tiden før salget av 'dansk Guinea'⁴ i 1850 er gjort rede for, men isolert sett er salget lite behandlet og tematikken lite belyst. Frem til 1970-tallet bar historiografien preg av nostalgi og ekskludering av afrikanske aktørers historiske rolle. Derfra ble kolonialismen nærmest tabu

¹ Hernæs, P. O. (2017) *Vestafrika: Fortene på Guldkysten*. København: Gads Forlag, s. 52

² Hernæs, P. O. (2017) *Vestafrika: Fortene på Guldkysten*. København: Gads Forlag

³ Det danske Rigsarkivet, Rentekammeret 337.704 <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=20104124#283209,55099242>

⁴ Dansk Guinea, eller Guinea ble ofte brukt av danskene i perioden. Heretter Gullkysten

og Norge og resten av Europa var lenge preget av synet på tematikken som en utelukkende mørk del av historien.⁵ Temaet ble derfor lite utforsket og belyst, noe som kan ha ført til manglende kunnskap om perioden. Det er vil være faglig interessant å undersøke temaet, fordi det gir anledning til å kaste lys over dansk-norsk deltagelse i den internasjonale politikken som ble utspilt mellom de europeiske maktene utenfor Europa.

Ved å utdype temaet kan oppgaven være med på å belyse historien og skape bevissthet rundt fortiden i Afrika, et glemt kapittel i norsk historie. Under trekanthandelen og kolonitiden i Afrika og Vestindia var Norge underordnet Danmark og blir ofte redusert til en ubetydelig deltaker til tross for norske skip, folk og investeringer. Norges rolle og deltakelse i slavehandelen og kolonitiden har vært en lite omtalt del av norsk historie og det er kanskje først de siste ti-femten årene blitt en offentlig debatt.⁶ Uavhengig av om det har vært vanskelig å stille spørsmål ved kolonialismen som noe annet enn kun negativt eller om det har vært en tilsiktet stillhet rundt temaet, har det preget historieskrivingen og kan forklare hvorfor det mangler informasjon innenfor ulike områder.

Historiografi

Oppgavens tema er dansk-norsk kolonihistorie, med vekt på maktpolitikk i perioden 1700-1850 i et makroperspektiv, og salget av de danske besittelsene til Storbritannia i perioden 1842-1850 i et mikroperspektiv. Sentrale utviklingslinjer knyttes opp mot litteraturen benyttet i besvarelsen. Makroperspektivet gir oversikt over de generelle trekkene og store hendelsene som foregikk rundt de danske besittelsene på Gullkysten. Mikroperspektivet fokuserer på enkelthendelser, som forholdene og vilkårene rundt salget. Dansk og europeisk internasjonal maktpolitikk på Gullkysten i et makroperspektiv kan forklare hvordan enkelthendelser, som salget av de danske besittelser til Storbritannia, passer inn i en større kontekst. Oppgavens anliggende er å undersøke salget av de danske besittelsene på Gullkysten til Storbritannia i perioden 1842 til 1850, og gjennom den danne utfyllende kunnskap om dansk-norsk historie fra et internasjonalt historisk perspektiv. Litteraturen har gitt oppgaven en ramme der kildene inngår i en større sammenheng.

Historikeren Georg Nørregård skrev i 1936 artikkelen *Englands Køb af de danske Besiddelser i Ostindien og Afrika 1845 og 1805*⁷, hvor det danske salget i India og Gullkysten sammenlignes. Nørregård legger vekt på forholdet til britene og de andre europeiske stormaktene, uten at afrikanske stater blir betraktet som hverken selvstendige eller viktige aktører i utviklingen på Gullkysten. Nørregård baserer seg på både danske og britiske kilder som Carstensens innberetninger og korrespondanse mellom de to aktørene. Nørregård bærer preg av sin egen samtids holdninger, med et delvis rasistisk perspektiv på dansk storhetstid og med en tungsindighet over de tapte besittelser, samtidig med en beundring for britene som nå var på sin koloniale storhetstid.

I 1953 skrev også Nørregård *Guldkysten*⁸ i flerbindsverket *Vore Gamle Tropekolonier*, redigert av Johannes Brøndsted. Boken har i ettertiden stått som et sentralt verk og viktig bidrag til dansk-norsk kolonihistorie, og gir en innføring i politikken ført ovenfor afrikanske stater og andre europeiske stormakter med interesser på Gullkysten. Brøndsted forklarer at kolonihistorie hovedsakelig er handelshistorie, som igjen har to

⁵ Alsaker, K. K. og Rio K. M. (2009). Kolonitid – Nordmenn på eventyr og big business i Afrika og Stillehavet, i Kirsten Alsaker Kjerland & Knut M. Rio (red.), *Kolonitid – Nordmenn på eventyr og big business i Afrika og Stillehavet*, Oslo 2009: 5

⁶ Høibakk, J. (2019). Nordmenns rolle i dansk-norsk kolonitid: Analyse av historiografi og avisdebatter, 1980–2017. (Masteroppgave). Hentet fra

<https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/16048/thesis.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

⁷ Nørregård, G. (1934). *Englands Køb af de danske Besiddelser i Ostindien og Afrika 1845 og 1850*. Historisk Tidsskrift, Vol.3, pp.335-412. <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/49889/64231>

⁸ Brøndsted, J. (red.) (1968). *Guldkysten*, bd. 8 i *Vore Gamle Tropekolonier*. Danmark: Fremad

perspektiver: den danske stats perspektiv og de europeiske bosatt i koloniene. Den afrikanske befolkningen ble i liten grad tillagt en rolle som historisk aktør. Den handelshistoriske vinklingen, som i lys av dette kan virke som en underkjennelse av de koloniserte, kan samtidig vise til «at moderlandets første og foretrukne synsmåde alle skiftende tider igennem over for kolonierne var at de skulle give udbytte. Forrest i interessen stod faktisk den effektive udnyttelse»⁹ som i følge Brøndsted var drivende for det danske koloniprojektet. Til tross for anerkjennelsen av at Danmarks tropekolonier bygde på gammel fornuft, skriver han nostalgisk om koloniriket som «et romantisk skær med en egen vemodig lyskraft hviler over de danske tropelandes skæbne. Var det klogt, var det nødvendigt at slippe dem?»¹⁰ Historien er på mange måter en historie om tap, et syn på historien som krever at man ser flere goder enn onder ved de koloniale bedrifter.¹¹

Etter andre verdenskrig økte interessen for dansk kolonihistorie. Gjennom 40, 50 og 60-årene kom det flere omfattende kildestudier rundt emnet, og interessen har igjen økt vesentlig de siste 15 årene, spesielt på grunn av digitalisering av kilder og litteratur. Fra 1980 har det vært en utvikling i dansk-norsk historiografi der perspektiver til de koloniserte i den dansk-norske kolonihistorien er blitt mer markant.¹²

Danmark og kolonierne ble utgitt i 2017, og behandler i fem bind Danmarks rolle i det som betegnes som den moderne kolonialismen, som omhandlet europeiske makters økende tilstedeværelse utenfor Europa og deres voksende verdenomspennende herredømme over folk og territorier. Verket er på mange måter en moderne arvtaker til *Vore gamle Tropekolonier*. Dansk-norsk kolonihistorie knyttet til Gullkysten behandles både kronologisk og tematisk i *Vestafrika: Forterne på Guldkysten*¹³ redigert av Hærnes, og *Danmark: en kolonimagt*¹⁴ redigert av Mikkel Venborg Pedersen, som inngår i *Danmark og kolonierne*.

Bindene tar for seg Danmark-Norges tilstedeværelse på Gullkysten, som var helt avhengig av de vekslende alliansene med rivaliserende afrikanske stater som kjempet om makten i området. Danmark-Norge som en mindre stat kunne på denne måten etablere seg gjennom diplomati og avtaler med befolkningen på Gullkysten. Fortene på Gullkysten var på mange måter integrerte brikker i det større politiske spillet, og en indirekte nøkkelfaktor fordi de som oftest både måtte forholde seg til og rette seg etter de herskende afrikanske aktørene, og klarte i liten grad å dominere utviklingen. Etterhvert overtok britene gradvis makten på Gullkysten.¹⁵ Danmarks rolle som liten kolonimagt settes derfor i forhold til store aktører, hovedsakelig det britiske imperium. Danmark-Norges politiske linje var å holde seg nøytrale i konflikter både mellom de afrikanske statene og de øvrige europeiske maktene, spesielt Storbritannia og Frankrike, samt beskytte dansk-norsk handel og skipsfart så langt det lot seg gjøre. Til tross for dette måtte Danmark-Norge ofte ta stilling til de ulike alliansene og avtalene som oppsto mellom de afrikanske og europeiske statene. Gjennom sine besittelser var Danmark-Norge del av det internasjonale maktspeillet.

Osterhammel og Petersson fokuserer i boken *Globalization*¹⁶ på betydningen kolonier og oversjøiske besittelser hadde for europeisk handel og maktspill. Oppmerksomheten er

⁹ Brøndsted 1953:7

¹⁰ Brøndsted 1953:7

¹¹ Henningsen, A. F. (2017). Koloniernes spor (s.200-237). I M. V. Pedersen (red.), *Danmark: En kolonimagt* København: Gads Forlag

¹² Høibakk, J. 2019

¹³ Hærnes, P. O. (red.). (2017) *Vestafrika: Forterne på Guldkysten*. København: Gads Forlag

¹⁴ Pedersen, M. V. (red.). (2017). *Danmark: En kolonimagt*. København: Gads Forlag

¹⁵ Hærnes, P. O. (2017). Konturerne af et Dansk Guinea 1770-1800. i P. O. Hærnes (red.), *Vestafrika: Forterne på Guldkysten* (s.158-178). København: Gads Forlag, s. 158

¹⁶ Osterhammel, J. & Petersson, N. P. (2005). *Globalization – A Short History*. New Jersey: Princeton University Press

ikke bare mot Afrika, men det verdensomfattende nettverket av kolonier. Krig og rivalisering mellom europeiske makter fant ofte sted utenfor Europa, i og rundt kolonier og oversjøiske besittelser under europeisk innflytelse.

Litteraturen vektlegger Afrikas økonomiske og koloniale betydning, trekk som preger den europeiske maktpolitiske historiografien vedrørende kolonier og oversjøiske besittelser. Gullkysten var viktig for maktpillet mellom europeiske makter, hvor både territorielle, økonomiske og etterhvert ideologiske interesser og motiver sto i sentrum. Innhold og vektning i de tre bøkene er ulik. Danmark og koloniene, presenter temaet fra et dansk-norsk perspektiv hvor Danmarks kolonipolitikk står sentralt. Osterhammel og Peterssons bok er mer generell og gir et oversiktsperspektiv over europeisk deltagelse i globalisering ikke bare i Afrika, men også resten av verden. Danmark og koloniene er mer detaljert og dyptgående enn Osterhammel og Petersson.

Salget av de danske besittelsene og maktpolitikken rundt er lite belyst, og formålet med oppgaven er å gi et bidrag til denne delen av dansk-norsk historie. Selv om Norge ble frigitt fra unionen med Danmark i 1814, var Norge en del av det danske riket fra 1523 til 1814, og spilte en rolle i trekanthandelen ved at blant annet norske skip fraktet slaver til Karibia. Danmark-Norge brukes derfor om perioden 1523-1814, og Danmark fra 1814.

Avgrensning og problemstilling

Oppgaven vil se nærmere på prosessen rundt salget av de danske besittelsene på Gullkysten til Storbritannia i 1850, med vekt på perioden 1842-1850, og med det slutten på en viktig epoke i dansk-norsk historie. Oppmerksomheten vil være på de maktpolitiske sidene ved salget, med et særlig fokus på danske interesser.

Maktpolitikk kan knyttes til kampen mellom de ulike statene med interesser på Gullkysten, og hvordan makt og kontroll av områder, ressurser og befolkning, stod sentralt. Det snakkes om real- eller maktpolitikk hvis et land forfølger egne mål som er i tråd med den nasjonale interessen i sin utenrikspolitikk, og gjør det ved hjelp av de midlene det finner hensiktsmessig.^{17,18} Det vil derfor bli sett på hvordan Danmark-Norge manøvrerte seg i det maktpolitiske spillet og forsøkte å sikre egne interesser.

Med bakgrunn i manglende litteratur på området er oppgavens anliggende å belyse salget av de danske besittelsene og bidra med utfyllende kunnskap om dansk-norsk historie fra et internasjonalt historisk perspektiv. Med utgangspunkt i politikken mellom Danmark og andre europeiske og afrikanske stater, men med særlig vekt på forholdet til Storbritannia, vil oppgaven forsøke å se på bakgrunnen for salget. Problemstillingen blir derfor, *fra et maktpolitisk perspektiv, hva var årsakene til og betingelsene for salget av de danske besittelser på Gullkysten til Storbritannia i 1850?*

Metode og kilder

For å besvare problemstillingen og finne svar på hvilke maktpolitiske interesser som spilte en rolle da Danmark skulle selge sine besittelser til Storbritannia i 1850, har det blitt sett på arkivmateriale og offentlige dokumenter som avtaler, korrespondanse og forhandlingsprotokoller, hovedsakelig fra perioden 1842-1850. Arbeidsmetoden har overveiende handlet om å finne og analysere relevant skriftlig kildemateriale fra perioden for å danne et bilde av og kontekst for salget, og som videre kunne brukes til å undersøke salget av de danske besittelsene og skape et bidrag til dansk-norsk historie fra et internasjonalt historisk perspektiv.

¹⁷ Berg, Ole T.: *politikk i Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 24. mai 2020 fra <https://snl.no/politikk>

¹⁸ Østerud, Ø. (2003) *Makten og demokratiet*. Oslo: Gyldendal

I arbeidet med kilder oppstod flere utfordringer som måtte løses underveis. De aktuelle kildene befant seg i arkiver i Danmark og Storbritannia, og koronasituasjonen satte en stopper for arkivbesøk. Det var imidlertid ikke et stort problem, ettersom det meste av dansk kildemateriale fra Gullkysten ble offentliggjort i Rigsarkivets digitale arkiver i 2017.¹⁹

Deretter ble det samlet og gjort et utvalg av kilder som enten var tilgjengelige på digitale arkiv, som jeg fikk bestilt kopier av fra arkivene, eller kilder og kildesamlinger jeg hadde fått tak i på forhånd. Løsningen ble å ta utgangspunkt i digitaliserte kilder og kildesamlinger fra perioden 1842-1850, som kunne belyse hvilke maktpolitiske forhold som spilte en rolle ved salget av de danske besittelsene på Gullkysten. En annen utfordring var at mange av de dansk-norske kildene fra perioden var skrevet med gotisk håndskrift. Det har derfor hovedsakelig blitt sett på korrespondanse skrevet på engelsk (latinske bokstaver), traktater og transkriberte kilder.

Mengden med kilder var imidlertid stor. For å finne relevante kilder ble løsningen å se på dokumenter fra 1842 til 1850 som kunne si noe om hvordan Danmark manøvrerte seg i det maktpolitiske spillet og hvilke maktpolitiske forhold som påvirket salget. Det ble derfor naturlig å se på kilder som stammet fra sentrale aktører, som blant annet den danske guvernøren på Gullkysten, Edward Carstensen.

Carstensens innberetninger fra sin tid som dansk guvernør på Gullkysten, i perioden 1842-1850, har vært en sentral og viktig kilde, og har bidratt til å skape rammene for oppgaven.²⁰ De gir et unikt innblikk i livet og de politiske forholdene som opptok danskene på Gullkysten. Carstensen var en viktig driver i salgsprosessen, og med godkjennelse fra København fikk han sette i gang salgsforhandlinger med britene på Gullkysten, «ved hvilke jeg tilsigtede Moderlandets Interesser fremme».²¹ Innberetningene ble sendt til København for å opplyse Generaltoldkammeret, som hadde ansvar for koloniene, om situasjonen og status for blant annet salgsforhandlingene med den britiske guvernøren Winniett og handelsmannen Forster. Carstensen får svar av og til, men som følge av lang avstand var det vanlig at kongen ga bestemmelser med retningslinjer som guvernementet på Gullkysten kunne handle innenfor. Carstensen reiste også flere ganger til København og London i anledning salget. Carstensens innberetninger ble i 1964 transkribert og utgitt ved Georg Nørregård, og har vært svært nyttig i arbeidet med masteroppgaven. En styrke er at innberetningene er fra tiden oppgaven omfatter, og at de er skrevet av Carstensen, som hadde en viktig rolle i forhandlingsprosessen. Originalene ligger i Rigsarkivet.²²

Tittelen på den engelske oversettelsen, *Closing the Books*, synes kanskje å fange Guvernør Carstensens rolle på Gullkysten best, da rollen hans var å slutføre den danske virksomheten på Gullkysten, og forhandlet salget på vegne av den danske staten.

Fra Rigsarkivet er det i tillegg hentet en rekke danske traktater og konvensjoner fra perioden.²³

Valget falt videre på konvensjonen mellom Storbritannia og Danmark om «Cession of the Danish possessions on the coast of Africa to Great Britain» signert 17. August 1850

¹⁹ Kilder vedrørende dansk Vestindia og Guinea ble publisert og offentliggjort av Rigsarkivets i 2017, i forbindelse med hundreårsmarkeringen av salget av dansk Vestindia til USA i 1917.

²⁰ Nørregård, G. (1964). *Guvernør Edward Carstensens Indberetninger fra Guinea 1842-1850*. København: Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie på Carlsbergfondets bekostning.

²¹ Carstensen til Generaltoldkammeret og kommercekollegiets guineisk-vestindiske kontor (Generaltoldkammeret). Rigsarkivet: Guineisk Journal (heretter forkortet G. J.) 28.10.1848. G. J. 579/1848, henlagt under 310/1891

²² De originale innberetningene og duplikatene av dem, ligger som bilag til Guineiske Journaler. Disse ble først ført i Generaltoldkammeret og kommercekollegiets guineisk-vestindiske kontor. Etter regjeringsforandringen i 1848, i finansministeriets kolonialkontor

²³ Rigsarkivet. Kongelig resolusjoner. Guineiske Journaler. Guineisk resolusjonsprotokoll 1816-1850

i London.²⁴ National Archives i London sitter på en rekke relevante kilder, her fant jeg imidlertid også kildesamlinger på internett, som konvensjonen mellom Danmark og England vedrørende salget av de danske besittelser, samt forhandlingsprotokollen i «House of Commons Parliamentary Papers Online». Disse finnes forøvrig også i Rigsarkivets digitalarkiv.²⁵

Forhandlingsprotokollen inneholder den offisielle korrespondansen mellom Danmark og Storbritannia, i perioden juli-desember 1849. Korrespondansen var hovedsakelig mellom den britiske utenriksministeren Palmerston og den danske ambassadøren i London, Reventlow. Fordi avstanden var lang, ble de offisielle hovedforhandlingene gjort i London.

Et brev datert 7. juli, sendt fra den danske ambassadøren Reventlow, belyser hvilke maktpolitiske interesser som ble lagt til grunn fra dansk side. I brevet begrunner Danmark blant annet hvilke interesser de legger til grunn for et salg til Storbritannia. Brevet vil ses i lys av Carstensen's innberetninger.

Det ses også nærmere på intern britisk og dansk korrespondanse, som brevet sendt fra den ledende britiske handelsmannen Forster, i handelshuset Forster & Smith på Gullkysten, til det britiske Colonial Office datert 30. april 1849.²⁶ Forster oppfordrer den britiske regjering til å ta aksjon og innlede et salg før andre stormakter, som f.eks. Frankrike, fikk mulighet. Brevet er brukt for å belyse britiske interesser, som på mange måter ble Danmarks interesser, som følge av britisk press og overmakt. Brevet, sammen med en rekke andre interne britiske brev vedrørende salget, er funnet i «British and Foreign State Papers 1849-1850»²⁷ Her finnes korrespondanse, protokoller og avtaler vedrørende det britiske kjøpet av de danske besittelsene.

Det finnes imidlertid færre skriftlige kilder fra de afrikanske statene og deres perspektiv på perioden, da man i Afrika har hatt en større tradisjon for muntlig overføring av kilder og historie. De danske og britiske kildene diskuterer hyppig forholdet til afrikanske stater som Akim og Aquapim, men deres side av saken er lite belyst. Dette er dog forsøkt tatt i betraktning.

I tillegg har kart og illustrasjoner fra perioden som viser Danmark-Norges besittelser, deres allierte, afrikanske bosetninger og riker til ulik tid, og planer for dansk-norsk fremtid på Gullkysten, som tegninger av planlagte plantasjer og ombyggingstegninger av handelsfort for nye funksjoner.²⁸

Kildene er brukt sammen, for å danne et bilde av hvilke maktpolitiske interesser som påvirket og spilte en rolle da Danmark solgte sine besittelser til Storbritannia i 1850. Guvernør Carstensen har vært spesielt viktig for forståelsen av kapittel 3, 4 og 5. Kildene som er benyttet befinner seg i Rigsarkivets online arkiver, Guvernør Carstens innberetninger, Parlament Papers Online og British Foreign and State Papers. Kildemateriale fra andre arkiv, kilder jeg ikke har identifisert, eller som av andre grunner ikke er valgt ut for å tilføye oppgaven relevant informasjon, er derfor utelukket. Kildene blir presentert forløpende ved bruk.

²⁴ House of Commons Parliamentary Papers Online. «Convention between Her Majesty and the King of Denmark, for the Cession of the Danish possessions on the Coast of Africa to Great Britain». Signert i London den 17. august 1850

²⁵ House of Commons Parliamentary Papers Online. «Papers respecting the cession to the British Crown of the Danish Possessions on the Gold Coast of Africa». Signert 1850 i London

²⁶ Forster til Colonial Office (heretter C. O.) 30/4 1849. C. O. 96/17, the Public Record Office, London

²⁷ British and Foreign State Papers 1849-1850. (1) Vol. XXXVIII. (s. 61-100) London: Harrison and Sons, St. Martin's lane. 1862.

<https://books.google.no/books?id=37RJAQAAMAAJ&pg=PA75&dq=reventlow+palmerston&hl=no&sa=X&ved=0ahUKEwjVp6LhjqTnAhWnl4sKHRzRAeEQ6AEIKTAA#v=onepage&q=reventlow%20palmerston&f=false>

²⁸ Kort og tegninger (Vestindien): Rentekammeret: Kort og tegninger 1600-1920. Rigsarkivet. Hentet på <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/other/index-creator/153/6754/20104124>

Didaktikk og lektorutdanning

Salget av de danske besittelsene på Gullkysten til Storbritannia i 1850 er et aktuelt tema som kan møte flere kjerneelementer og sentrale verdier i det norske skolesystemets historieundervisning. Temaet kan knyttes til emner som kolonialisme, historiebruk, den industrielle revolusjon og ikke-europeiske områder på 1800-tallet. Læreplanen er utformet av myndighetene og er lovfestede retningslinjer og rammer for undervisning i norsk skole.

To av kompetansemålene for samfunnsfag (historie) i ungdomskolen er å «greie for kolonialisme og imperialisme og gje døme på avkolonisering» og «drøfte ideal om menneskeverd, diskriminering og utvikling av rasisme i eit historisk og notidig perspektiv».²⁹ Salget av de danske besittelsene kan illustrere, og brukes som eksempel på dansk-norske kolonier, deres rolle i trekantshandelen og maktpillet mellom de europeiske stormaktene. Temaet kan også være aktuelt for å diskutere rasisme, som et resultat av slaveriet, i et historisk perspektiv, og hvilken rolle Danmark-Norge har spilt i utviklingen. Elevene skal kunne se sammenheng i historien og se at utviklingstrekk griper inn i hverandre.

Etter videregående opplæring skal elevene ifølge læreplanen kunne «gjøre rede for hovedtrekk ved den industrielle revolusjonen og undersøke hvilken betydning den fikk for næringsutvikling og sosiale forhold i det norske samfunn» og «presentere sentrale trekk ved kolonialismen og situasjonen i et ikke-europeisk område på 1800-tallet, sett fra ulike perspektiver».³⁰ Besittelsene på Gullkysten kan vise hvilken betydning sukkerproduksjon og slavehandel fikk for den økonomiske utviklingen og hvordan det påvirket samfunnet. I tillegg kan det illustrere maktpolitiske linjer i områder utenfor Europa på 1800-tallet.

I fagfornyelsen 2020 står kolonialismen, og ikke minst maktpolitikken i fokus, da elevene i videregående skal kunne gjøre rede for årsaker til at kolonimakter underla seg landområder, og drøfte konsekvenser for mennesker og samfunn i land og områder som ble kolonisert.³¹ Sammen med fokus på utforskende arbeid og tverrfaglighet vil afrikanske forhold og maktpolitikken kunne belyses på nye måter og kanskje i større grad enn tidligere.

Kapitteloversikt

I det følgende vil kapittel to ta for seg den historiske bakgrunnen til salget, ved å belyse europeisk oversjøisk konkurranse og handel, og Danmark-Norges rolle på Gullkysten. Kapittel tre er i hovedsak et empirisk kapittel og vil se på konsekvensene av slavehandelsforbudet i 1803, «the crisis of adaptation», og hvorfor Danmark nærmer seg salg. I kapittel fire vil en rekke kilder analyseres og på den måten sette salgsprosessen og salget inn i et maktpolitisk lys. I konklusjonen blir funnene i oppgaven og problemstillingen diskutert, samt videre perspektiver.

²⁹ Utdanningsdirektoratet, Læreplan i samfunnsfag, Kompetansemål etter 10. årssteget, 2013 <https://www.udir.no/kl06/SAF1-03/Hele/Kompetansemaal/kompetansemal-etter-10.-arssteget>. Hentet 7.10.2019

³⁰ Utdanningsdirektoratet, Læreplan i historie. Kompetansemål etter Vg3 studieforberedende utdanningsprogram, 2009 <https://www.udir.no/kl06/HIS1-02/Hele/Kompetansemaal/etter-vg3-studieforberedende-utdanningsprogram>. Hentet 7.10.2019

³¹ Utdanningsdirektoratet. Kompetansemål og vurdering for fagfornyelsen 2020.

<https://www.udir.no/lk20/his01-03/kompetansemaal-og-vurdering/kv85>. Hentet 01.04.2020

Kapittel 2 – Historisk bakgrunn

Europeisk oversjøisk handel og konkurranse

Etter Columbus oppdagelse av Amerika i 1492 økte den europeiske interessen for handel med gull, slaver og sukker, som førte til at europeiske stater begynte å kolonisere den nye verden. Det sies at «God, gold and glory»³² var motivene og kjennetegnene for det europeiske koloniseringskappløpet. Danmark-Norge var intet unntak, selv om det hovedsakelig lå økonomiske hensyn bak de danske koloniervervelsene. Etableringen av handelspunkter og kolonier i Karibia og på Gullkysten gjorde det mulig å ta del i den europeiske maktkampen om den lønnsomme handelen knyttet til fremmede produkter.

I likhet med en rekke andre stater i Europa førte Danmark fra 1600-tallet en merkantilistisk handelspolitikk, der målet var å øke statens skattegrunnlag ved å samle størst mulig pengemengde i form av edelmetall innenfor statsterritoriets grenser. Målet var først og fremst selvforsyning, så man unngikk å kjøpe samme produkter dyrere fra europeiske konkurrenter. Dette innebar blant annet høye toll, importforbud, varetransport på egne skip og igjen en utvikling av importkonkurrerende næringer og produkter. Dette førte til en aggressiv handelspolitikk mellom de europeiske landene.³³ En løsning på problemet var å skaffe kolonier man selv kontrollerte og på den måten drive lønnsom og balansert handel med.³⁴

Fram til 1640 hadde Portugal, etter bestemmelser fra Paven, monopol på sukkerimporten, men nå åpnet mulighetene seg for resten av Europa. Danmark-Norge og det danske Vestindisk-guineisk kompani lyktes i 1671 å kjøpe øya St Thomas av Frankrike³⁵ og opprettet med det en koloni. Senere ble også St Croix og St Jan annektert. Til å begynne med var øyene indirekte styrt av det danske Vestindisk-guineisk handelskompani før øyene ble overdratt av den danske krone i 1755.³⁶ St Thomas hadde en naturlig havn, og ble en frihavn, mens St Croix med en flat fruktbar slette på midten gjorde seg egnet for sukkerproduksjon. St Jan var såpass liten at den økonomisk ikke var særlig betydelig. På St Croix ble det etablert plantasjer som trengte arbeidskraft i form av slaver, disse ble skaffet og fraktet fra handelsfortene på Gullkysten. Fra St Croix ble råsuksker sendt til København for raffinering for så å bli solgt tollfritt i Danmark.

Det mest sentrale i atlanterhavshandelen var slavene, for uten dem ingen sukker. I Amerika ble det utviklet et plantasjesystem for produksjon av eksportvarer som tobakk, kaffe og sukker, der det store behovet for arbeidskraft ble dekket ved å frakte slaver fra Afrika. Plantasjene³⁷ i Karibia med afrikansk arbeidskraft ble et lønnsomt produksjonssystem, en økonomisk modell og et omfattende globalt system. Mest utstrakt ble slaveriet fra slutten av 1600-tallet, da plantasjedriften startet for fullt på de franske og britiske plantasjene i Karibia. Profitt stod uten tvil i første rekke. Samtidig fungerte kolonier som en statusmarkør for en verdig stormakt. Det utviklet seg derfor en intens konkurranse mellom de europeiske maktene om kontroll over områder og tilgang på handelsvarer.

³² International Encyclopedia of the Social Sciences. «Gold, God, and Glory». Encyclopedia.com. Hentet 28.4.2020 på <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/gold-god-and-glory>

³³ Bejder, P. og Kristensen, B. (2018). Merkantilisme og danske tropekolonier ca.1600-1917. danmarkshistorien.dk. Hentet 24.8.2018 på <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/merkantilisme-og-danske-tropekolonier/>

³⁴ Bejder & Kristensen 2018

³⁵ Danskene fikk kjøpe øya som takk for at de hadde latt Frankrike passere gjennom Øresund da de skulle hevde seg i den polske arvefølgekrigen som utspant seg fra 1733-38

³⁶ Olsen, P. O. (2017). Fra Danmark til verdens ende. I Pedersen, M. V. (red.), Danmark: En kolonimagt. (s.242-274). København: Gads Forlag

³⁷ På plantasjene i Karibia jobbet hundrevis av slaver i et system der mennesket kun var ett av flere redskaper. Dårlig mat og hardt arbeid førte til lave fødselstall, høy barnedødelighet og lav levetid for slavene. Plantasjene ble drevet på økonomisk grunnlag med ren utbytting av slavene. Det var ofte svært strenge regimer med umenneskelig behandling.

Å vinne sukkerkrigen krevde en mektig flåte og Atlanteren ble på 16- og 1700-tallet skueplass for en sjøkrig mellom Frankrike, England og Nederland. Tusenvis av militærskip fulgte i kjølvannet av slaveskipene for å beskytte handelsskip og koloniområder. For å hevde seg i langdistansehandel og sjøfart var nasjonene avhengig av en stor flåte, og i siste halvdel av 1700-tallet var det først og fremst kolonierververelser som preget de europeiske konfliktene. I en betydningsfull krig mellom England og Frankrike i 1778 om koloniene i Nord-Amerika, gikk England, på bekostning av Frankrike, ut som dominerende aktør i det trans-atlantiske spillet, til tross for fransk seier. Følgelig tapte også Spania og Portugal innflytelse. Danmark lyktes med å holde seg nøytral og utenfor krig med andre europeiske nasjoner resten av århundret. Dette ble oppnådd gjennom diplomati, men også prinsippet om at nøytrale skip skulle gå uhindret i krigstid gjorde at den danske nøytralitetslinjen ga gode inntekter for handel og skipsfart.³⁸

På slutten av 1600-tallet og det meste av 1700-tallet fortsatte Danmark, i likhet med de andre europeiske nasjoner, å føre denne politikken som innebar anskaffelse av kolonier, etablering av handelsfort, handelskompanier og slavehandel. Gjennom 1700-tallet ble den danske trekanthandelen mellom hjemlandet, besittelsene på Gullkysten og Dansk Vestindia utviklet. Slavehandelen, transport og inntekter fra slavenes produksjon på plantasjer bidro til økonomisk oppsving og industrialisering i Danmark og Vest-Europa og etterhvert USA. Med slaveplantasjer i Vestindia og slavehandel i Afrika, var Danmark-Norge en aktør i trekanthandelen og deltakende i det etterhvert så omfattende slaveriet. Gjennom kolonier og handelsfort ble Danmark en del av det europeiske maktspillet.

Gullkysten: Et sentralt punkt i den dansk-norske trekanthandelen

Gullkysten var kjent for sine rike ressurser, og fikk opprinnelig navnet etter de yndete edelmetallene som var høyt elsket av europeerne. Etter at forekomstene av gull ble kjent startet umiddelbart et kappløp mellom europeiske stormakter. Kampen om gullet, og nødvendigheten av å forsvare egne handelsinteresser mot europeiske rivaler, førte til etablering av flere festninger langs kysten, hvor portugiserne først hadde anlagt festninger fra 1481. Atskillige europeiske stater kastet seg inn i kappløpet om Gullkysten. Sverige inkludert. Likevel var det nederlenderne, britene og danskene som hevdet seg, og etablerte baser langs kysten, hvor de skulle bli konkurrenter de neste 200 årene.

Handelsfort langs Afrikas vestkyst og allianser med afrikanske eliter var viktig for både politisk og økonomisk tilstedeværelse. Det var aldri snakk om å erobre Afrikas innland, men heller om å skaffe seg innpass og forbindelser langs kysten der de kunne drive menneskehandel med afrikanerne. Europeernes tilstedeværelse var preget av rivalisering og selv om økonomisk og militær styrke var viktig, var deres diplomatiske evner til å inngå avtaler, allianser og holde afrikanske ledere fornøyde avgjørende for å tilpasse seg. En av fortledelelsen viktige oppgaver var å inngå allianser og prøve å unngå konflikt med andre europeiske og afrikanske stater.³⁹

De første danske fortene på Gullkysten ble etablert etter en avtale med staten Futu i 1658, som førte til at danskene fikk kommando over fortene Christiansborg ved Accra og Carlsborg i Cape Coast. Disse hadde tidligere vært under svenskene, men kom nå under dansk kontroll. Carlsborg var lite, men kunne lett bombardere Cape Coast Castle. Sistnevnte ble imidlertid overtatt av britene i 1665 og ble raskt deres hovedkvarter på Gullkysten. Danskene hadde derfor lite bruk for fortet som ble pantsatt til engelskmennene i 1679 før det til slutt ble solgt til dem i 1685.⁴⁰ Danskene hadde imidlertid et annet fort

³⁸ Løgstrup, B. (2009). Enevældens krige og udenrigspolitik. danmarkshistorien.dk. Hentet 7.5.2020 på <https://danmarkshistorien.dk/perioder/den-aeldre-enevaelde-1660-1784/enevaeldens-krige-og-udenrigspolitik/>

³⁹ Hernæs 2017: 158

⁴⁰ Hernæs 2017: 50

ved Accra, der de etter en rekke omskiftninger fikk varig fotfeste. De danske fortene lå nå på den østlige delen av Gullkysten.⁴¹

Danskenes tilstedeværelse påvirket kulturen i regionen og var i all hovedsak sentrert rundt de danske handelsfortene. Disse tjente som boliger, administrasjonssenter, varelager samt sted for forhandlinger.⁴² Utover 1700-tallet utviklet det seg mindre afrikanske bysamfunn rundt fortene, eller de ble lokalisert i nærheten av eksisterende bysamfunn der befolkningen formidlet handelen og kontakten mellom fortene og slavehandlere fra innlandsstatene. På denne måten ble fortene og byene rundt tett knyttet sammen til et dansk-afrikansk hybridsamfunn.⁴³ Festningene fungerte også som handelsknutepunkter for afrikanere, hvor afrikanske handelsmenn og lokale herskere gjerne holdt til. Fra midten av 1700-tallet antar en at det bodde nærmere 1500 afrikanere i den lille byen Osu som ble anlagt nært Christiansborg festning. Til sammenligning var antakeligvis den danske besettelsen på fortet nærmere 40-80 menn. Denne symbiosen utviklet seg videre utover 1800-tallet, etter hvert som danske menn fikk barn med afrikanske kvinner. Flere av disse barna ble soldater, men også viktige handelsmenn og knutepunkter mellom afrikanerne og danskene. Enkelte makthavere gikk lengre, og sendte sønnene sine til Europa for at de skulle utdannes til å bli handelsmenn, noe som kunne gjøre kontakten mellom afrikanerne og europeerne enklere.⁴⁴

I perioden frem til 1850, hvor Danmark solgte besittelsene til Storbritannia, var det snakk om svingende handel, men da produksjonen av sukker tiltok i de Vestindiske øyer ble etterspørsel etter slaver stor. Handel med slaver ble dansk-norske forters viktigste oppgave.

I Afrika fikk danskene tilgang til slavemarkedet ved å inngå allianser og handelsavtaler med afrikanske stater og handelsmenn som bragte slavene ut til handelsfortene. Til bytte mot slaver fikk afrikanerne blant annet våpen, som igjen gjorde det mulig for enkelte stater og aktører å ekspandere og på den måten skaffe til veie flere slaver. Innlandstaten Asante ble dominerende på Gullkysten gjennom 1700- og 1800-tallet og ekspanderte som følge av den lukrative slavehandelen. Handelsforbindelsen var gunstig for begge parter som ble gjensidige avhengig av hverandre.⁴⁵

Handelen på Gullkysten var bare ett av flere element i et system som omfattet både Øst- og Vest-Afrika, hele Amerika samt India og Ostindia. De to sistnevnte ga størst økonomisk gevinst. Gullkysten, ble et viktig punkt i trekanthandelen som leverandør av slaver. Handelen der ga ikke store verdier isolert sett, men var et nødvendig bidrag for den danske handelen som helhet.

Organisering av handelen på Gullkysten

På 1600-tallet opprettet en rekke europeiske stater privilegerte selskaper som fikk monopol på handel i Afrika og Vestindia. Det danske selskapet Vestindisk-guineisk kompani, hadde sin bakgrunn i 1625, da de fikk kongelig lisens til å drive handel på blant annet Gullkysten. Med forutsetning om at all eksport og import ble lastet og losset i København.⁴⁶

⁴¹ Nørregård 1934: 337

⁴² Justesen, O. og Ipsen, P. (2017). Fortsamfundet ca. 1700-1850. I P. O. Hernæs (red.), *Vestafrika: Forterne på Guldkysten* (s.222-251). København: Gads Forlag, s. 224

⁴³ Justesen & Ipsen 2017: 227

⁴⁴ Justesen & Ipsen 2017: 224

⁴⁵ Gøbel, E. (2017). Slavehandelen under Dannebrog 1647-1806. I P. O. Hernæs (red.), *Vestafrika: Forterne på Guldkysten* (s.182-221). København: Gads Forlag, s. 185

⁴⁶ Brimnes, N. (2012). Vestindisk-Guineisk Kompagni: 1671-1754. danmarkshistorien.dk. Hentet 20.4. 2020 på <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/vestindisk-guineisk-kompagni/>

Vestindisk-guineisk kompani ble formelt opprettet ved kongelig privilegiebrev i 1671 og hadde som formål å kolonisere, drive handel og administrere de danske koloniene på kongens vegne. Selskapet fikk nasjonalt monopol på handel mellom Vestindia og Gullkysten økonomiske særfordeler, egen jurisdiksjon og enerett på sukkerraffinering innenfor kongeriket og dets kolonier. Til gjengjeld måtte selskapet opprettholde regelmessige seilinger mellom koloniene, selge et bestemt antall danske varer i koloniene og frakte kongens gods vederlagsfritt. Selskapet var organisert som et aksjeselskap, med et styre, ledelse og generalforsamling. Vestindisk-guineisk kompanis hovedkvarter lå i København og hadde hovedansvaret for dansk-norsk slavehandel fram til 1754, da den danske stat oppløste selskapet. Kompaniet ble erstattet av det statlige Vestindisk-guineisk Rente- og Generaltoldkammeret som eksisterte fra 1760 til 1848. Selv om handelen i mye større grad ble åpnet etter 1754, fortsatte de de store handelshusene i København å dominere handelen. Det var i stor grad overlatt til kompaniet å holde fred, forsøke å begrense konflikter med naboer, og etablere samarbeid der det var hensiktsmessig.

Ved statens overdragelse av de ulike danske besittelsene ble det et mer direkte regjeringsanliggende å sikre «fred og fordragelighet»⁴⁷ Det dreide seg om å sikre at Danmark-Norge kunne utnytte de muligheter som nøytraliteten ga for økt handelsaktivitet, samtidig med at de krigførende makter, først og fremst flåtemakten Storbritannia, ikke skulle provoseres for sterkt av dansk handel med britenes fiender, dansk transport av fiendtlige varer eller danske flagg vaiende over fremmede fartøy. Det var ikke uvanlig at et skip under krigstid kunne bytte navn, nasjonalitet og eierskap i en nøytral makts havn, og det ble derfor en stor økning av antall skip med tilhørighet i dansk Vestindia under krigen mellom Storbritannia og Frankrike i 1756 og den amerikanske uavhengighetskrigen.⁴⁸

Gjennom 1600-tallet og utover 1700-tallet hadde danske fort overlevd til tross for intens europeiske rivalisering på kysten, voldelige afrikanske konflikter, varierende støtte hjemmefra, generell utrygghet og ekstreme omstendigheter. Dødeligheten blant danskene var høy da tropesykdommer som malaria, feber og dysenteri ikke var uvanlig å dø av. I tillegg opplevde de ofte å havne i væpnede konflikter både med andre europeere, afrikanske stater og etterhvert ulovlige slavehandlere.⁴⁹

Danmarks eksistens på Gullkysten var ofte truet, og at de klarte seg skyldtes primært en opparbeidet evne til å tilpasse seg de afrikanske forhold og virkelighet, og fremfor alt slavehandelen, som bandt europeerne og afrikanske politiske og kommersielle eliter sammen i et gjensidigs avhengighetsforhold.⁵⁰ Slavehandelen skapte et grunnleggende interessefellesskap som tillot svake aktører som Danmark å spille en rolle i utviklingen på Gullkysten. Fortenes handelsvirksomhet varierte og var nært knyttet til de vekslende politiske forholdene på Gullkysten. Den transatlantiske handelen og tilstedeværelsen på Gullkysten var avgjørende for veksten i dansk økonomi på 1700-tallet.⁵¹

Dansk-Norsk sfære på Gullkysten

Så lenge slavehandelen var i gang, som til tider var et komplekst og uforutsigbart handelssystem, hadde europeerne ingen territorielle interesser utover å beholde sine særrområder. I så måte var det nærmeste de kom å definere visse geografiske bestemte

⁴⁷ Olsen 2017

⁴⁸ Olsen 2017: 219

⁴⁹ Hærnes 2017

⁵⁰ Gøbel 2017: 184

⁵¹ Gøbel 2017: 186

interessesfærer der de gjorde krav på enerett på slavehandelen og forsøkte å holde andre europeiske makter unna. På Gullkysten var det frem mot 1850 en strekning på ca 200 km fra Voltamunningen i øst til Accra i vest kun danske fort, men disse ble etterhvert som en enklave i britisk territorium. Nørregård understreker at begreper som territorialhøyhet eller koloni ikke lar seg overføre og at samtidige kilder bruker *etablissementer* om besittelsene i Afrika, som kan tyde på det samme.⁵² Det kan være vanskelig å si noe om rettsforholdet mellom de innfødte og Europeerne til enhver tid, men da danskene ankom, skaffet de tilholdssteder ved å inngå traktater med de lokale herskerne, der de mot en pengesum eller årlig avgift fikk leie grunnstykker og kunne sette opp handelsfort. Dansk og europeisk lov kun gjaldt innenfor fortens murer.

En måte danskene opparbeidet innflytelse på var ved å etablere og holde ved like handelsallianser med afrikanske stater og sikre monopol på handel rundt sine handelsfort. Gullkysten var preget av ustabile og skiftende maktforhold blant de afrikanske statene som blant annet krigen om tilgang på handelsruter, slaver og makt. Både danske embedsmenn og andre europeere måtte forsøke å tilpasse seg for å få tilgang på handelsvarer og slaver. Gjennom 1700-tallet bygget danskene opp et system av avtaler med afrikanske stater som hovedsakelig grunnet på faste overføringer av gaver til lokale afrikanske ledere, kalt *gager*.⁵³ Disse hadde ulike formål og kunne være grunnskyld for fort eller handelsstasjoner, hvis formål var å skape gode relasjoner, markere allianser eller tiltrekke seg handelsrelasjoner.⁵⁴ I tillegg var det tradisjon for *coustymers*, tributter utbetalt ved en rekke spesielle anledninger. Selv om dette ble sett som en etablert praksis, var det lite tilpasningsdyktig ovenfor afrikanske konfliktmønstre og de stadig vekslende maktforhold, allianser og politiske grupperinger som fant sted i den danske maktsfære.⁵⁵

Hvor langt danskenes makt gikk er diskutert, men ifølge Nørregård skal de områdene som var under dansk innflytelse ha utgjort omtrent 10 000 km².⁵⁶ Hva som egentlig ligger i dansk innflytelse, og på hvilken måte Danmark kunne hevde suverenitet over Vest-Afrikanske områder, er ikke opplagt.

Engelske, nederlandske og danske fort lå spredd om hverandre på kysten, men på 1800-tallet hadde danskene den østlige delen av Gullkysten omtrent for seg selv. Ved Accra var forholdene krevende fordi alle tre stater hadde handelsfort i byen.⁵⁷ I vest lå det engelske fortet St. James og det nederlandske Creve Coeur, og i øst lå det største av dem, danskenes fort Christiansborg. Danmark og Nederland havnet i regulær krig i 1770-årene, og i den etterfølgende krigen mellom Nederland og England i 1780-årene erobret England Fort Creve Coeur fra nederlenderne, som nå forlot sine handelsfort ved Accra og følgelig mistet innflytelse der. Innbyggerne som tidligere hadde sluttet seg til Nederland var nå uten beskyttelse og sto i fare for at andre stater skulle fange og selge dem som slaver. Disse søkte støtte og beskyttelse hos danskene, som lovet å innfri dette mot territoriell underkastelse.⁵⁸ Nederlenderne forlot sine handelsplasser i Accra, og danskene sluttet avtaler med omliggende byer som Osu og Labodé, der de innfødte måtte skrive under på

at tjene Kongen af Danmark og den danske Nation alene; at befordre og hjelpe den danske Handel og de Danske i alt muligt; at være os Danske hørige og lydige i alle billige Occasioner, ikke øve Fjendtligheder imod den engelske Nation eller nogen uden vores udtrykkelige Befaling; aldrig direkte eller indirekte at have med nogen europæisk Nation

⁵² Nørregård 1934: 337

⁵³ Justesen 2017: 258

⁵⁴ Justesen 2017: 257

⁵⁵ Gøbel 2017: 184

⁵⁶ Nørregård 1934: 337

⁵⁷ Nørregård 1934: 350

⁵⁸ Nørregård 1934: 351

Forbindelse eller Tilladelse sig dem at nedsætte; men at være Venner og allierede med alle vore underhørigte Negre og villige forenede med dem at udføre vore Befalinger⁵⁹

Avtalene skulle knytte byene og statene som tidligere hadde vært under nederlenderne til danskene, samtidig som de skulle hindre dem i å drive handel med andre stater. På lignende måte ble avtaler med byene Ponni og Tema inngått året etter. I bytte skulle danskene betale gage til de afrikanske statene. Avtalene kunne brukes som grunnlag for dansk herredømme over den afrikanske befolkningen, og la grunnlaget for maktøkning da de tre nye fortene ble oppført i 1780-årene. Britene, danskene og en del av de afrikanske statene klarte imidlertid ikke å komme til noen god felles løsning, noe som skulle skape problemer for Danmark senere. Samtidig måtte danskene fortsette å betale gager til Asante.⁶⁰

Etterhvert som danskene fikk interesse for plantasjer på Gullkysten, som følge av den ventede opphevelsen av slavehandelen i 1803, søkte danskene forbindelser inne i landet, og i 1788 inngikk de en avtale der de kjøpte land av Krobbø i Akuiapemfjellene.⁶¹ Bestemmelsen i avtalen gikk ut på at kongen kjøpte land hvor plantasjer kunne bygges. De som slo seg ned i området ville være omfattet av dansk kolonilov. Formelt ble dette en forbundstraktat der Krobbø kom inn under dansk beskyttelse, og ikke under dansk suverenitet. Danskenes makt på Gullkysten bygget slett ikke på fast grunn, og skulle senere bli et sentralt punkt i spørsmålet om hvem danskene skulle selge til.⁶²

Afrikanske stater og samfunn hadde i stor grad vært selvstendige aktører og herrer i eget land, og utgjorde ingen samlet blokk, men hver enkelt stat fulgte sine særinteresser. Med tiden ble alle avhengige av den atlantiske handelen, og rivaliseringen om denne handelen la grunnlag for afro-europeisk samhandling, preget av midlertidige allianser og en form for gjensidig avhengighet. Dette mønsteret var typisk under hele slavehandelen. På 1800-tallet endret premisene for relasjonene seg gradvis. Gjensidighetsaspektet ble nedtonet og en rekke afrikanske stater kom i et stadig sterkere avhengighetsforhold til europeerne under press fra den afrikanske stormakten i innlandet, Asante. Europeerne ble dessuten ytterligere styrket av den industrielle utviklingen, og det gamle mønsteret brøyt opp. I stedet oppsto det en voksende europeisk dominans. Dette ble understøttet av interne afrikanske motsetninger, som til slutt ledet frem til den britiske koloniseringen av Gullkysten i 1874.⁶³

Danmark-Norges rolle i den trans-atlantiske slavehandelen

Danske skip deltok i slavehandelen og transporten av slaver fra midten av 1600-tallet inntil det danske slavehandelsforbudet i 1803. Antallet slaver som ble fraktet fra Afrika varierer i ulike kilder, men ifølge Gøbel ble antakelig 12-13 millioner afrikanere fraktet over Atlanteren.⁶⁴ Selv om Danmark-Norge kom relativt sent inn i slavehandelen antas det at de var involvert i transporten av om lag 100 000 slaver, hvorav 85 000 ble fraktet på om lag 350 dansk-norske skip.⁶⁵ Dette utgjorde 0,8 prosent av slavene som ble transportert på europeiske skip til Amerika, hvorav 2 prosent til Karibia. Eksporten fra danske fort langs Gullkysten utgjorde bare halvparten av den totale danske eksporten, fordi mange danske skip kjøpte slaver andre steder langs Vest-Afrika. Rundt 1700 måtte danskene på Christiansborg betalte rundt 30 riksdaler for en slave. Ved midten av århundret var prisen

⁵⁹ Nørregård 1934: 351

⁶⁰ Nørregård 1934: 353

⁶¹ Nørregård 1934: 352

⁶² Nørregård 1934

⁶³ Hernæs 2017: 10

⁶⁴ Gøbel 2017:184

⁶⁵ Gøbel 2017:185

på en slave nesten tredoblet seg, og kunne koste 120 riksdaler. Fra midten av 1770-årene steg prisen igjen kraftig og det ble ikke uvanlig å betale 160 riksdaler for en slave.

Allerede før slavene kom ombord på slaveskipene antas det at i underkant av fem prosent døde. Forholdene for slavene ombord var dårlige, og dødeligheten om bord på de danske skipene er godt dokumentert. På fire danske skip med relativt stor slavelast i trekantfart mellom 1698 og 1704 døde 43%, men det høye tallet skyldtes blant annet en ulykke med en eksplosjon på et slaveskip som tok livet av nesten alle om bord. Fra 1705-1754 omkom imidlertid rundt 23 prosent på mellompassasjen. Samlet sett antas at om lag 16,5% av slavene på danske skip døde under transporten.⁶⁶ I forhold til andre slavehandelsnasjoners samlede dødelighet ombord på 12,3 prosent, er ikke tallene lavere, og Danmark heller ikke en mer human kolonimakt.

Seilasene i trekanthandelen endret seg lite fra 1600-tallet og frem til 1800-tallet selv om seiltiden og dødeligheten om bord ble redusert. Som følge av forordningen av 1792 som skulle forby slavehandel fra 1803 ble over halvparten av alle slaver transportert i perioden 1791-1803. Fra 1792 endret slavehandelen derfor karakter, da danskene startet å gå i pendeltrafikk mellom Vestindia og Afrika, ettersom den største slaveimporten forgikk i denne tiden for å sikre god slavetilgang før forbudet skulle tre i kraft. Skipsfarten var avhengig av betingelser som vind og havstrømmer, den politiske situasjonen på Gullkysten og tilbudene og etterspørselen på slavemarkedene der. Disse rammebetingelsene var felles for alle europeiske nasjoner og derfor lignet danskernes slavehandel de andre nasjoners handel. Nasjonens evne til å utøve innflytelse og danne allianser med de afrikanske maktelitene var avgjørende for suksess.

Ettersom slavehandelen ekspanderte på 1700-tallet, ble banker og forsikringsselskap viktige for finansieringen av ekspedisjonene. I England muliggjorde et sentralisert banksystem eksplosjonen i slavehandelen.⁶⁷ Det var høy risiko for tap og ulykker på ekspedisjonene. For det første var det krig i det meste av perioden, og risiko for å miste skip, slaver og last. For det andre kunne skipene forlise ved uvær eller ulykker, og for det tredje kunne man bli angrepet av sjørøvere eller andre fiender og på den måten miste lasten. Forsikringer og bankvirksomhet ble derfor sentralt i trekanthandelen, hvor enorme rikdommer ble skapt. Staten fikk følgelig store inntekter fra plantasjevirksomheten og hadde derfor sterke interesser i slavehandelen. Ettersom slaveekspedisjoner var en kostbar virksomhet hadde England fortrinn som finansiell stormakt.

Gjennom 1700-tallet overtok Storbritannia som den ledende europeiske stormakten og den klart største eksportøren av slaver fra Afrika. På slutten av århundre ble over halvparten av alle slaver transportert over Atlanteren på britiske skip.⁶⁸ Isolert sett var profitten på selve slavehandelen lav, men den var en forutsetning for de enorme gevinstene skapt på sukkerplantasjene i Karibia, sett i et dansk merkantilistisk perspektiv. De lave inntektene ble etterhvert en drivkraft bak forbudet mot slavehandel fra de europeiske statene.

Den raske ekspansjonen av sukkerproduksjon i Karibia førte på slutten av 1700-tallet til overproduksjon og et fall i sukkerprisen. Spesielt Frankrike med sine nye store plantasjer og moderne maskiner, dominerte markedet med billig sukker, som gjorde at de kunne selge sukkeret billigere enn deres britiske rivaler. På samme tid tok Vest-Afrikanske herskere og handelsmenn en høyere pris for fanger, noe som reduserte europeernes profitt ytterligere. Plantasjeeiere klarte ikke lengre å betale den voksende gjelden til europeiske banker som tidligere hadde investert store summer i sukker- og slavehandelen, men som nå heller investerte i europeisk industri. Dette gjaldt spesielt i England, som ledet an den

⁶⁶ Gøbel 2017:186

⁶⁷ Shillington, K. (2012). *History of Africa*. (3. utg.). New York: Palgrave Macmillan, s. 237

⁶⁸ Shillington 2012: 237

industrielle revolusjon. De en gang så mektige plantasjeieerne mistet nå sin innflytelse på bekostning av de nye industrialistene. Britisk industri skjønte at ved siden av effektive dampmaskiner og teknologi var lavtlønnet arbeidskraft i europeiske fabrikker nå både mer effektivt og ikke minst billigere enn plantasjeslaveri. Et argument var at frie og betalte arbeidere ville bruke en del av pengene sine på produkter produsert i fabrikkene, og på denne måten styrke hjemmemarkedet.⁶⁹

Selv om det finnes få kilder til den danske tronens direkte syn på slavehandelen, er det rimelig å anta det var i takt med samtiden og preget av egen tidsalder. Det er samtidig vanskelig å vite hva vanlige folk mente i Danmark-Norge, da landet var under et enevelde, og mulighetene til å motvirke slavehandelen var begrenset. Den kjente danske teologen, biskopen og lærebokforfatteren Erik Pontoppidan, mente at afrikanere som ble tatt som slaver uansett ville få bedre livsvilkår i Vestindia enn de noen gang ville fått i Afrika. I fangenskap fikk de muligheten til å erfare evangeliet og kristendommen. Gjennom frelse, ble de negative sidene ved slavehandelen oppveid, og slavene ble ved sin ankomst «Kristi frigjorte, i skjønt menneskernes tjenere»⁷⁰. Til tross for at vi i dag ville sett på utsagnet som problematisk, ville det vært en anakronisme, da et slikt syn skrev seg inn i historien som uproblematisk og vanlig i perioden.

I Frankrike og spesielt Storbritannia hadde man i en mye større grad en offentlig debatt rundt moral og slaveri. Både i bevegelser som var for avskaffelse, blant befolkningen og i Parlamentet ble slike spørsmål diskutert, noe som av flere årsaker ledet til det engelske slaveforbudet i 1807. Til tross for at trykkefrihet ikke ble innført i Danmark før 1770-tallet ble tanker fra Storbritannia videreført til Danmark, og følgelig viktig for danskens beslutning om forbud fra 1803. Danmark visste at England ville komme med forbud i 1807, men fordi Danmark var et enevelde gikk prosessen fortere. Motstanden mot menneskehandelen var også noen av drivkreftene og argumentene for å opprette kolonier og plantasjer i Afrika. Og argumentet om å flytte plantasjene tilbake over Atlanteren ved arbeidskraftens kjerne ble tatt godt imot.⁷¹

Etter forbudet mot slavehandel i 1807 gikk britene mer og mer i fronten som ledende moralsk kraft i verden gjennom 1800-tallet. William Wilberforce, en britisk politiker og helt i forbudsbevegelsen, fikk lenge mye ære for forbudet. Synet på at britene var moralsk overlegne ble ytterligere styrket etter at misjonær og forsker, David Livingstone, i 1850 kunne fortelle om blomstrende slavehandel inne på kontinentet. Britene brukte forbudet mot slavehandel for å rettfærdiggjøre sine imperiale invasjoner utover 1800-tallet. Den britiske historikeren George Trevelyan la i 1926 vekt på sammenhengen mellom 1807 og 'the scramble of Africa' fra omtrent 1870 til 1914.⁷² Man antok at forbudet mot slavehandel alene skyldtes Wilberforce og andre filantropers moralske innsikter.

*It was a turning-point in the history of the world when William Wilberforce and his friends succeeded in arousing the conscience of the British people to stop the slave trade in 1807, and to abolish slavery in the Empire in 1833, just before the development of the interior of Africa by the European races began*⁷³

⁶⁹ Shillington 2012: 236

⁷⁰ Flottorp, Haakon: *Erik Pontoppidan - teolog* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 25. desember 2020 fra https://snl.no/Erik_Pontoppidan_-_teolog

⁷¹ Bregnsbo, M. (2017). *Koloniriget under afvikling*. I Pedersen M. V (red.), *Danmark: en kolonimagt* (s.134-153). København: Gads Forlag, s. 144

⁷² Trevelyan G. M. (1926). *A History of England. History*. Vol 11, No. 43 pp. 235-237

⁷³ Trevelyan 1926: 235

I *Capitalism and Slavery* utfordret Eric Williams de moralske forklaringene på forbudet da han hevdet at hovedgrunnen til britenes avskaffelse var økonomiske interesser.⁷⁴ Han argumenterte for at britisk plantasjeøkonomi basert på slavearbeid, var i kraftig fall mot i siste kvartal av 1800-tallet. Tap av markeder som følge av Uavhengighetskrigen sammenfallende med den raske industrielle utviklingen, førte til at britene gikk over fra merkantilisme til industriell kapitalisme. Uansett hvilke strategiske begrunnelser Storbritannia hadde, stod de i spissen for avskaffelsen, et viktig skritt i riktig retning.

⁷⁴ Williams, E. (1944). *Capitalism and Slavery*. The University of North Carolina Press.

Kapittel 3 – Danmark nærmer seg salg 1803-1842

Kapittelet vil se på hvorfor danskene gikk inn for å selge besittelsene, og da med blick på perioden 1803, da det danske slavehandelsforbudet trådte i kraft, til rundt 1840 da beslutningen om salg formelt ble tatt gjennom en kongelig resolusjon. Kapittelet ser på danskene på og deres utvikling i forhold til britene på Gullkysten, og danner bakgrunn og grunnlag for kapittel 4.

'Crisis of Adaptation'

Utfasingen av slavehandelen og overgangen til 'lovlig handel' omtales av mange historikere som «*the Crisis of Adaptation*». ⁷⁵ Hvorvidt det var en *krise* er historikere ikke enige i, men sammenfallende er at overgangen førte med seg store økonomiske og politiske endringer i Vest-Afrika. Europeerne gikk nå over til å konsentrere seg om eksport av råvarer som palmeolje og peanøtter, som ble sendt til hjemmeindustrien i Europa. Forbudet mot menneskehandel utløste en urolig tid og økonomisk nedgang i afrikansk handel, og som økonomisk alternativ til slavehandelen satset danskene på plantasjedrift. Slaveforbudet førte til at slavemarkedet i stor grad forsvant, og dermed også en viktig kilde til inntektene til Danmark som stat. Dette skjedde i en periode preget av økonomisk nedgang, konflikter og krig.⁷⁶ Det var flere grunner til at danskene endte med å selge besittelsene i Afrika, men viktigst var nok de økonomiske hensynene. Besittelsene var ervervet med det formål å skape profitt og inntekt til hjemlandet, men dette hadde ikke vært tilfellet siden slutten av 1700-tallet.

I 1807, fire år etter det danske forbudet, inntraff tre viktige hendelser som både på kort og lang sikt fikk stor innflytelse for forholdene i og ved de danske etablissementer.⁷⁷ For det første kom Danmark-Norge i krig med Storbritannia i 1807, etter at man hadde gått i forbund med Napoleon og Frankrike. For det andre ble lovlig britisk slavehandel avskaffet, og for det tredje var det en urolig tid da den afrikanske stormakten Asante startet en bølge av invasjoner i landområdene ned mot kysten, og blodige slag utspant seg fra 1806-07. Urolighetene skulle til slutt ende med britisk dominans på Gullkysten, på bekostning av Asante og de andre europeerne.⁷⁸

Økonomiske problemer

For det første hadde Danmark-Norge blitt dratt inn i Napoleonskrigen, noe som ga store økonomiske ringvirkninger. Selv om Danmark-Norge hadde forsøkt å holde en nøytralitetslinje, ble de i 1807 tvunget med på fransk side etter det britiske flåteranet i København. Britene kunne ikke risikere at den danske flåten falt i franske hender, og besluttet derfor å ta den. All dansk skipsforbindelse til Gullkysten og øvrige danske oversjøiske besittelser ble stanset av britene. Handelsforbindelsen etter 1807 ble redusert til det betydningsløse, noe som svekket økonomien og bidro til bankkollaps i København i 1813.⁷⁹ Danmark-Norge ble ikke bare økonomisk rammet, de mistet også Norge. Under Napoleonskrigen hadde imidlertid danskene unngått en britisk okkupasjon på Gullkysten, i motsetning til besittelsene i India og Vestindia, fordi europeerne forsøkte å unngå større konflikter av hensyn til den allerede krevende situasjonen i Afrika.

⁷⁵ Law, R. (Red.). (1995). *From Slave Trade to 'Legitimate' Commerce: The Commercial Transition in Nineteenth-Century West Africa: Papers from a conference of the Centre of Commonwealth Studies, University of Sterling*. Cambridge: Cambridge University Press

⁷⁶ Shillington 2012: 237

⁷⁷ Justesen 2017: 261

⁷⁸ Justesen 2017: 262

⁷⁹ Nørregård 1934: 340

Danskenes aktiviteter på Gullkysten var uansett beskjedne i forhold til britene, som etterhvert omringet danskene over alt på Gullkysten. Under krigen var danskene mye overlatt til seg selv, noe som til dels fortsatte etter krigen. Danmark var avhengig av tilførsler fra omverdenen, og England la toll på disse. Privatisering og britiske avgifter etter krigen fikk direkte virkninger for Gullkysten, fordi den svekket dansk handel. Selv om de økonomiske sanksjonene skapte vanskeligheter for danskene, ser det ikke ut som det skapte uvennskap med britene. Danskenes vilje til å akseptere britisk press og makt, kan si noe om styrkeforholdet mellom landene.

Med den dårlige økonomien i Danmark var København tidlig klar på at det skulle gjennomføres nedskjæringer i budsjettene til Gullkysten. I 1798 ønsket de å kutte kostnader med en tredjedel, blant annet ved å kvitte seg med Christiansborg, men etter sterk motstand fra guvernøren og danske handelsmenn på kysten ble forslaget forkastet. Utfordringene lot likevel ikke vente på seg, og begynnelsen av 1800-tallet var preget av stadige innsparinger og økonomiske nedgangstider i både i København og på Gullkysten. Stramme budsjetter førte til nedbemanning og dårlig vedlikehold av fortene, og alle danske fort med unntak av Christiansborg ble nedlagt (skulle bare heises dansk flagg) i 1817.⁸⁰

Slavehandelen var aldri spesielt lukrativ isolert sett, men for danskene på Gullkysten hadde den vært en sikker leverandør av arbeidskraft til Vestindia og et nødvendig ledd i et større dansk trans-atlantisk handelssystem. Med store økonomiske innsparinger ble det enda viktigere å skape profitt for i det hele tatt å ha et grunnlag for tilstedeværelse. En ytterligere utfordring var at en reise til Gullkysten, nærmest ble sett på som selvmord. Av de 90 personene som ble sendt til Gullkysten etter 1820, døde 53, hvorav 33 det første året. Dessuten døde fire til kort tid etter avreisen. Ikke bare krevdes penger, men også menneskeliv, og dette uten at det ga noe økonomisk inntjening.⁸¹

Virkningene av slavehandelsforbudet

Den andre hendelsen i 1807 var at lovlig britisk slavehandel ble avskaffet og at britene intensiverte sin kontroll, både gjennom streng patruljering av kysten samtidig som de gikk over til ny og lovlig handel. Hjørnesteinen ved danskenes tilstedeværelse på Gullkysten var derfor borte, noe som krevde en omstilling av aktivitet og handel. For danskenes del hadde forbudet vært planlagt i over ti år, og danskene hadde både på slutten av 1700-tallet og 1820-årene forsøkt å omlegge til plantasjedrift, med dyrkning av bomull, kaffe og mais. Plantasjene var eid og drevet av danske og dansk-afrikanske kjøpmenn og guvernementet på Christiansborg.⁸² Men det var utfordrende å skaffe investorer og i tillegg slo mange av avlingene feil. Manglende kunnskap hos plantasjeeierne virker å ha vært med på å hindre omleggingen i å lykkes.⁸³

Det første forsøket på å etablere en plantasje på Gullkysten sto lege og botaniker Paul Isert for i 1787. Isert utga en bok om sin tid på Gullkysten og langvarige besøk i Vestindia, hvilket gjorde den danske offentlighet oppmerksom på slavetransportens redsler og plantasjenes brutaliteter.⁸⁴ Iserts budskap var at man kunne gjøre ende på lidelsene ved å heller anlegge plantasjer i Afrika. Han døde imidlertid tidlig og plantasjene hans på Gullkysten forfalt, men ved Dodowa forsøkte assistentene hans å etablere plantasjen Frederikssted, der de anla mais og bomull.⁸⁵ Senere, i 1820- og 30-årene, forsøkte danskene å anlegge en plantasje nærmere Christiansborg ved fjellkjeden Aquapims

⁸⁰ Justesen 2017: 320

⁸¹ Nørregård 1934: 345

⁸² Hernæs 2017: 33

⁸³ Nørregård 1934: 340

⁸⁴ Hopkins, D. (2017) Koloniale ambisjoner og plantagedrift 1788-1850. I P. O. Hærnes (red.), *Vestafrika: Forterne på Guldakysten* (s. 158-178). København: Gads Forlag

⁸⁵ Justesen 2017: 359

begynnelse. Like over platået ned mot Accra lå plantasjen Fredriks gave⁸⁶ som bestod av ni hus, med blant annet hovedhus, lager og slavehytter. Plantasjens formål var å dyrke kaffe, men da dette slo feil ble Fredriks gives viktigste funksjon å forsørge danske embedsmenn på kysten. Oppe ved fjellene kunne de nyte palmevin i noe svalere omgivelser, og det ble etterhvert et rekreasjonssted for danskene som led av tropesykdommer. I alt ble om lag 20 danske plantasjer forsøkt etablert.⁸⁷

Året etter Iserts bok kom ut, i 1788, etablerte den danske krone for første gang et koloniforetagende i Vest-Afrika. Finansministeren Ernst greve Schimmelmann stod bak initiativet, og tre år senere kom forordningen av 16. mars 1792, som forbød dansk deltagelse i den trans-atlantiske slavehandelen fra 1803. Schimmelmann var sentral for den danske avviklingen av slavehandelen, hvor planen gikk ut på å flytte plantasjeøkonomien fra Vestindia tilbake over Atlanteren til Afrika og arbeidskraftens kjerne.⁸⁸ I et brev datert 18. juni 1791, en sentral kilde for forståelsen av den danske opphevelsen av slavehandelen, redegjorde han detaljert for sine ideer og tanker, inspirert av den engelske debatten og opplysningstiden.⁸⁹ Han argumenterer for nødvendigheten og gjennomførelsen av slavehandelsforbudet. Aspektene han belyser rundt slavehandelen hadde bakgrunn i hvorvidt det var økonomisk og moralsk forsvarlig å fortsette slavehandelen. Opplysningstidens idealer ble lagt til grunn i argumentasjonen, hvor menneskets frihet og rettigheter sto sentralt. Brevet er en viktig kilde, fra en tid hvor slavehandelen ble hyppig diskutert, og argumentasjonen på mange måter gjenspeilte strømmingen i samfunnet. Han skriver

Da jeg allerede har været opmærksom på – hvad jeg på forhånd betragter ud fra et generelt synspunkt – at udføre det foreslåede på vigtige privatbesiddelser i Vestindien, så er jeg ganske vist klar over de vanskeligheder, som bliver endnu større på grund af fordomme. Jeg er dog af den urokkelige overbevisning, at vanskelighederne og fordommene kan overvindes.⁹⁰

Senere fikk likevel plantasjetanken støtte gjennom vitenskapelige undersøkelser og anbefalinger, levert av blant andre Peter Thonning, en viktig figur i dansk Afrikakolonialisme. Thonning ble sendt til Gullkysten av den danske regjering i 1799, tre år senere vendte han hjem med den overbevisning om at en dansk koloni på Gullkysten var gjennomførbart. Kong Fredrik VI satt stor pris på Thonnings erfaringer, koloniale ambisjoner og synspunkter fra Afrika. Noen år senere ble Thonning ansatt som leder av Generaltoldkammerets kolonikontor, og fikk da ansvar for Danmarks oversjøiske besittelser. Derfra utformet han en rekke forslag rettet mot en dansk koloniopprettelse i Afrika. Kronen og noen danske embets- og kjøpmenn på Gullkysten tok i samme periode også en rekke initiativ til å opprette en koloni i Afrika. Det ble forsøkt hentet inn kapital og investorer fra Danmark, og etter iherdige forsøk på finansiering ble det etablert en rekke privateide mindre plantasjer. Den Danske modellen som ble brukt i Vestindia viste seg imidlertid å ikke fungere i Afrika, og fremsto delvis som utdatert på et helt annet kontinent under andre forutsetninger. I tillegg kunne plantasjene bli angrepet av for eksempel Asante.

⁸⁶ Fredriks gave ble utgravd i 2005-07 og er i dag museum

⁸⁷ Hopkins 2017: 292

⁸⁸ Hopkins 2017: 286

⁸⁹ Aarhus Universitet (2012). Forordning om negerhandelen, 16. marts 1792. Hentet fra: <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/forordning-om-negerhandelen-1792/>

⁹⁰ Ernst Schimmelmanns brev om slavehandelen, 18. juni 1791, hentet 4.3.2020 på <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/ernst-schimmelmanns-brev-af-18-juni-1791-om-slavehandelen/>

Selv om Nørregård vektlegger den afrikanske befolkningen i de danske områdene, det harde klimaet og det ugjestmilde landet, kan det nok være den manglende viljen til reformer i København, økonomiske hensyn, og manglende kunnskap som hindret forsøkene på å lykkes. Som britene sa det, «det er ingen tvil om at sett fra et handelssynspunkt, eier danskene den fineste del av kysten; og hvis de kommersielt var et foretagsomt folk, ville deres besittelser her være av stor betydning for dem»⁹¹. I 1833 ble imidlertid Guinea-kommisjonen opprettet under Generaltoldkammeret og skulle utrede de økonomiske fremtidsmulighetene for Gullkysten. Kommisjonen arbeidet helt frem til 1848.⁹²

Britene konsentrerte seg etter forbudet hovedsakelig om eksport av råvarer, der palmeolje ble viktigst, spesielt fra 1820-årene, en tid da britiske handelsmenn ble ansvarlige for handelsfortene på Gullkysten og raskt dominerte den nye råvarehandelen. Dette skyldtes blant annet at britiske handelshus og kapital ble investert i palmeoljeindustrien, og en kapitalistisk økonomi der stat og privat handel ble tett knyttet sammen, som igjen ga britene en viss sikkerhet. I motsetning til Danmark, der man ikke fikk tilstrekkelig økonomiske bidrag, hverken fra staten eller investorer. Nederlenderne stod noe sterkere enn danskene, men var etter 1780-årene blitt svekket. Europeerne fikk videre et større behov for tilgang til Gullkystens naturressurser, og på samme måte som med danskernes plantasjoner ble kravet om territoriell kontroll viktigere. Det ble derfor økt europeisk interesse og behov for direkte politisk kontroll over afrikanske territorier, noe som skulle legge grunnlaget for europeiske nasjoners senere koloniale og territoriale ambisjoner.⁹³

Gradvis tok engelskmennene over nesten all handel rundt de danske fortene, og i 1840-årene skal det kun ha vært en dansk handelsmann av betydning igjen på kysten.⁹⁴ Mulighetene for at handelen skulle blomstre opp igjen var liten. Handelsvarene fikk liten avsetning og fortjenesten var heller ikke så god som før.

For Danmarks del ble en allerede krevende omstilling på Gullkysten ytterligere vanskeliggjort av manglende støtte fra København. Britene lyktes langt bedre, med større økonomisk og sjømilitær støtte hjemmefra. I tillegg ble britiske handelshus viktige i etablering av råvarehandel under *The Crisis of Adaptation*.

Fra 1833 begynte britene å opptre enda mer aggressivt, ettersom de forbød slaveri i alle sine besittelser. Britene presset nå danskene med ulike former for diplomatiske henvendelser, for å få Danmark til å følge med i utviklingen. For det første prøvde de å påvirke dansk lovgivning gjennom traktater, og for det andre kom de med en rekke beskyldninger mot danskene om at de deltok i ulovlig slavehandel, og heller ikke gjorde nok for å forhindre det.⁹⁵

Som følge av forbudet mot slavehandelen ble det underskrevet en rekke multilaterale avtaler som skulle sikre at forbudet aktivt ble overholdt, kalt visitasjonssystemet. Med en offentlig mening 'båret frem av beundringsverdig Humanitet' ble Storbritannia leder for den internasjonale bekjempelsen. Dette ble gjort gjennom traktater, og illustrerer hvordan Danmark som en mindre makt ble presset til rettslig binding og forpliktelser av Storbritannia. Avtalene gikk ut på at alle gjennom lov hadde ansvar for å bekjempe slavehandel i sine områder, og at det i tillegg åpnet for at alle nasjoner som var bundet til avtalen kunne stoppe og kontrollere hverandres skip. I 1840-årene førte dette til at danskene delegerte kontroll av skip under dansk flagg til franske og

⁹¹ Nørregård 1934: 384 og Winniett til C. O. 31.12.1847, henlagt under C. O. 96/11

⁹² Hopkins 2017: 288 og Nørregård 1934: 374

⁹³ Hopkins 2017: 279

⁹⁴ Nørregård 1934: 341

⁹⁵ Nørregård 1934: 374

britiske skip, fordi de selv ikke hadde kapasitet og ble hardt presset av britene. For Storbritannia, med den største flåten og med flest kryssere, var dette en klar fordel, fordi de nå i enda større grad enn før kunne kontrollere dansk handel og skipsfart generelt.⁹⁶

Under påskudd av edle humanitære visjoner kunne britene i virkeligheten legge hindringer for andre staters handel og utvikle hjemmemarkeder, der befolkningen måtte være frie arbeidere som kunne kjøpe britiske produkter. Det ble rapportert om at britiske kryssere vilkårlig rammet danske skip i Atlanteren og det indiske hav.⁹⁷ Det var også vanlig at britene i perioden kom med en rekke anklager der de beskyldte danskene for å drive og legge til rette for ulovlig slavehandel, noe danskene stadig måtte avvise eller unnskyldte. Danskene hadde ved flere anledninger iverksatt militære aksjoner for å opprettholde slaveforbudet, som fortsatt ikke alltid ble fulgt, selv om forbudet kom allerede i 1803. Slavetrafikken i danske områder gjorde det vanskeligere for britene å hindre at det samme skjedde i deres naboområder på Gullkysten, og det var vanskelig for danskene å motsi anklagene fra britene. Pågåenhet fra britisk side førte til frustrasjon i København, som ikke akkurat nærret appetitten på oversjøiske besittelser. Danmark måtte for enhver pris beholde et godt forhold til Storbritannia, hvis de noen gang skulle ha mulighet til å få gjenopplivet den afrikanske handelen.

Ettersom britiske handelsmenn hadde ansvaret for Gullkysten, var det også deres interesser som stod fremst. Den britiske regjeringen hadde ingen interesser utover å støtte og legge til rette for handelsmennene, i tillegg til at de hadde betydelige summer investert i handelen. Hvis de danske besittelsene skulle selges, var det derfor av stor betydning for handelsmennene å finne grunner til at britene skulle kjøpe, som kunne appellere til offentligheten i Storbritannia, som parlamentet var avhengig av støtte fra. De mest fremtredende av begrunnelsen handelsmennene la frem var nok frykten for at Frankrike skulle erverve besittelsene, i tillegg til sivilisasjonsprosjektet som falt i god jord hos den britiske offentligheten. De britiske handelsmennene klarte etterhvert å påvirke den offentlige debatten i England.⁹⁸

Afrikanske forhold og territorialstriden med britene

Den tredje hendelsen som skjedde i 1807 var at kravet om europeisk kontroll ble aktualisert av Gullkystens indre politiske utvikling. Avslutningen på slavehandelen forårsaket en stor økonomisk og politisk omveltning også for de afrikanske statene, et forhold som ga europeerne anledning til intervensjon og senere kolonisering.⁹⁹ Forbudet mot slavehandelen hadde utløst en kollaps i afrikansk handel som fikk store konsekvenser for de afrikanske statsdannelsene. Nye konflikter i gamle konfliktmønstre endte i 1807 med en rekke Asanteinvasjoner fra innlandet og ut mot kyststatene. Perioden var i tillegg svært urolig fordi mange av de mindre statene ønsket å frigjøre seg fra Asante. Den største forandringen skjedde likevel først da Asante var bekjempet i 1820-årene.

Siden 1742 hadde Asante vært en av Danmarks viktigste handelspartnere, men ved Asantes kontrolløking og dominans i Vest-Afrika i 1780-årene, som hadde sikret *Asantehenen*¹⁰⁰ inntekter, sikkerhet og politisk innflytelse i de viktigste regionene og handelssentrene, endret dette seg.¹⁰¹ Under Napoleonskrigen hadde i tillegg Asantes posisjon styrket seg ytterligere ettersom de europeiske stormaktene var opptatt med krigen på deres eget kontinent, og i en årrekke var det Asante som hadde den virkelige

⁹⁶ Hærnes 2017

⁹⁷ Nørregård 1934: 378

⁹⁸ Pedersen 2017

⁹⁹ Hernæs 2017: 33

¹⁰⁰ *Asantehenen* er kongen av Asante med sete i Kumasi

¹⁰¹ Justesen 2017: 262

makten på Gullkysten. I 1812 fryktet danskene Asantehæren, som like i nærheten av Christiansborg hadde måttet trekke seg tilbake, ikke på grunn av danske geværer, men fordi det herjet meslinger og kopper blant soldatene. Asanteinvasjonene førte til at danskene måtte forholde seg til Asantes overhøyhet, selv om danskene etterhvert bygget opp en allianse med afrikanske stater og britene, som ledet til den endelige krigen mot Asante i 1823-26. Danskene måtte imidlertid fortsette å betale gage til Asante etter krigen.¹⁰²

Krigen mot Asante førte likevel ikke til at danskene oppnådde noen betydelige (juridiske) rettigheter i innlandet. Beskyttelsesavtalene som ble inngått med de afrikanske statene i kjølvannet av Asantekrigen, la grunnlaget for den påståtte danske territorialrett. Men ut fra avtalens ordlyd var de afrikanske statene allierte, og ikke underlagt danskene.¹⁰³

Ifølge danskene forsøkte britene gjentatte ganger å sette dem i skyggen ved å alene ta æren for beseiringen av Asante. I tillegg forsøkte de nå å knytte til seg flere av Danmarks allierte afrikanske stater. Selv om danskene etter 1826 hadde blitt kvitt Asantes overhøyhet, hadde engelskmennene nå blitt en langt større konkurrent til makten.

Etter at nederlenderne hadde trukket seg ut fra Gullkystens østlige del, stod britene og danskene igjen, og det oppstod raskt en konflikt om hvem som hadde territorialretten over områdene til statene Akim og Aquapim, der begge parter jobbet hardt for å vinne afrikanerne over på sin side. I realiteten handlet territorialstriden om hvem av de to som skulle ha retten til å handle med Akim og Aquapim, som på sin side så seg tjent med å utnytte situasjonen, og holdt med det live i territorialstriden helt til danskene forlot kysten. For danskernes del var dette en måte å stå opp for den økende britiske dominansen.¹⁰⁴

Flere av argumentene danskene hadde for å kvitte seg med besittelsene, må også ha gjort seg gjeldende for britene. Nesten hele 1800-tallet hadde den britiske regjeringen vært imot koloniale territorialutvidelser, fordi det innebar ansvar for opprettholdelse av ro og orden, samt at de anså det som sin plikt å arbeide for sivilisasjonens (den britiske) utbredelse, noe som kostet penger.¹⁰⁵ Britiske handelsmenn tjente bra på handelen på Gullkysten, og britisk handel nøt godt av regjeringens støtte til blant annet infrastruktur, og oppbyggingen av et britisk hjemmemarked på kysten. I 1820-årene hadde imidlertid den britiske regjeringen besluttet at alle fortene skulle legges ned, under sterk protest fra de britiske handelsmennene som mente at hvis dette skjedde, ville britene ikke ha en eneste stasjon mellom Sierra Leone og Kapp det gode Håp, og amerikanerne eller nederlenderne ville nok da raskt besette de tomme fortene.¹⁰⁶

Handelsmennene ble ikke hørt, og fra 1828 til og med 1843, hvor den britiske guvernøren Mclean kom på banen, var det de britiske kjøpmennene som selv påtok seg administrasjonen og kostnadene av handelsfortene på Gullkysten. Naturlig nok ble derfor deres interesser for fred og territorial kontroll fremmet. Maclean og de britiske handelsmennene vant først og fremst innflytelse fordi de klarte å slutte fred mellom de afrikanske statene. Dette førte til en roligere periode, selv om danskene stadig var i konflikt med britene, og de aktuelle afrikanske statene, som følge av territorialstriden.

Det var imidlertid vanskelig for den britiske regjeringen å forsvare et kjøp hvis det bare ville komme noen få britiske kjøpmenn til gode. Det var derfor viktig for handelsmennene å finne grunner som kunne appellere til offentligheten, og på den måten få støtte i parlamentet. Argumentene deres var blant annet at de økonomiske utgiftene ved kjøp og vedlikeholdelse av fortene ville dekkes ved den toll de til gjengjeld kunne

¹⁰² Justesen 2017 og Nørregård 1934

¹⁰³ Nørregård 1934

¹⁰⁴ Nørregård 1934: 359

¹⁰⁵ Nørregård 1934: 369

¹⁰⁶ Nørregård 1934:387

skaffe seg ved å bli eneherre på Gullkysten. Et annet argument var frykten for at danskene ikke kunne klare å holde besittelsene sine, og at en annen europeisk stormakt rykket inn og tok kontroll over områdene, i verste fall Frankrike.

Så lenge danskene delte verdigrunnlag og synspunkter rundt slaveforbudet med britene, ble ikke danskene ansett som en trussel, og britene hadde derfor ikke noe sterkt initiativ for å tilegne seg besittelsene. Selv om britene ikke ville ha fortene, hadde danskene lenge vurdert mulighetene for et salg. Helt frem til den endelige beslutningen om salg, så de imidlertid på mulighetene for å beholde fortene. Den aldrende danske kong Frederik den 6., som gjennom sin regjeringstid hadde mistet Norge, hadde vært motvillig til å miste ytterligere territorium av riket. Det var først da sønnen Christian den 8. overtok tronen i 1839, at argumentene for et salg vant frem. Gjennomgangen av de økonomiske mulighetene for koloniene i 1840 hadde imidlertid resultert i en prinsipiell beslutning om å oppgi de afrikanske besittelsene dersom de fikk en god pris.¹⁰⁷

Allerede i juli 1786 ble det første forsøket på å kvitte seg med besittelsene gjort. I regi av Schimmelmann ble den teologiske professoren D. G. Moldenhawer sendt til Madrid for å forhandle med spanjolene om et bytte av besittelsene ved Volta mot den vestindiske øya Crabbe-Eiland eller Bique, men reisen bar ingen frukter. Senere, i 1816, ble det lagt planer om å avstå noen av fortene til Portugal i bytte mot øyen Principe i Guineabukten.¹⁰⁸ Den danske kapteinen Wrisberg inspiserte øya, men det førte til at britene på Gullkysten mistenkte portugiserne for å være interessert i byttehandelen for å utfordre britenes slavehandelsdominans. Ettersom øya var viktig for skipsfart og hadde en strategisk plassering med rikelig rent vann og fersk mat, kunne det ikke være noen annen grunn mente britene.¹⁰⁹ Senere i 1820-årene kom svenskene med et tilbud om å bytte den vestindiske øya St Bartholomey mot de danske handelsfortene, som svenskene ønsket å bruke til deportering av fanger, men den danske regjeringen avsto.¹¹⁰

På 1820-tallet var amerikanerne på utkikk etter områder i Afrika, som de kunne bruke til å sende frigitte slaver og mulatter. De var i samtaler med danskene, men endte imidlertid med å opprette Liberia i 1822, og den amerikanske interessen for de danske områdene frafalt. I tillegg hadde danskene vært i kontakt med det nyopprettede og sterkt industrialiserte Belgia.¹¹¹

Hva nå – Plantasjer eller salg?

På samme tid hadde begreper som frihet, liket og brorskap spredd seg på begge sider av Atlanteren. I oktober 1835 oppfordret avisen Fædrelandet¹¹² og medlemmer av den første nye rådgivende Stenderforsamlingen¹¹³ til avvikling av etablissementene på Gullkysten grunnet deres økonomiske stilling.¹¹⁴ En kommisjon under Finansministeriet kom i 1838 med en uttalelse der de anbefalte at det ble innledet diplomatiske forhandlinger om et salg. To år senere, i november 1840, utsendte Christian den 8. som bare et lite år tidligere hadde overtatt tronen, en resolusjon om at Utenriksdepartementet skulle forsøke å selge etablissementene på Gullkysten. Samtidig ble Peter Thonning avskjediget fra Generaltoldkammeret, og det begynte å vokse frem en holdningsendring på synet rundt fortene. På samme tid hadde nye liberale handelstanker gjort seg gjeldede fra omkring

¹⁰⁷ Nørregård 1934 og Rigsarkivet, Guineisk Journaler. Kongelig resolusjon 1840. Guineisk resolusjonsprotokoll 1816-50.

¹⁰⁸ Nørregård 1964: 14

¹⁰⁹ Brøndsted 1953 og Nørregård 1934: 398

¹¹⁰ Nørregård 1934: 14

¹¹¹ Nørregård 1934: 397

¹¹² Justesen 2017: 336

¹¹³ Etter julirevolusjonen i Frankrike i 1830 innførte Frederik den 6. stenderforsamlinger, men disse fikk imidlertid aldri noen reell makt

¹¹⁴ Brengsbo 2017: 142

1830 og gjorde det mindre betydningsfullt om man importerte råvarer og produkter fra egne eller andres kolonier. Med det forsvant også de handelsmessige insentiver for kolonirikets opprettholdelse.¹¹⁵ Få europeiske embedsmenn hadde kjennskap til landet eller menneskene der, og det manglet generelt en institusjonell forståelse for hvordan man kunne etablere de økonomiske, juridiske og logiske strukturene som krevdes for å opprette en koloni i Afrika.¹¹⁶ Selv om det i perioden ble populært med oppdagelsesreiser, var disse hovedsakelig rekognoseringer for næringslivet. Med stramme budsjett og for få investeringer var det derfor vanskelig å lykkes.

Ervervelsen av territoriene langs Gullkysten førte med seg flere forsvarsmessige utfordringer. Danmark hadde interesser på flere kontinenter og over omfattende områder, noe som krevde en stor forsvarsevne. Med interesser på det europeiske kontinentet, den skandinaviske halvøy, Østersjøområdene og i Nord-atlanteren, var det mange fronter å forsvare. En stor marine var nødvendig, hvilket ble dyrt, tatt territoriernes beskjedne skatteevne og innbyggertall i betraktning.

Besittelsene på Gullkysten var opprinnelig ervervet med det formål å skaffe rikdom og profitt til hjemlandet, men da virkeligheten ble en annen for Danmark gikk det langvarige kolonivirksomheten mot slutten. Økonomisk depresjon og lite ressurser førte til at Danmark ikke klarte å være representert i stor nok grad på Gullkysten. Det ble derfor vanskelig å etablere en utøvende jurisdiksjon, økonomiske tiltak og logiske strukturer ovenfor de afrikanske statene i og rundt fortbyene, og overfor de stater danskene hadde avtaler og betalte gage til.

Forbudet mot slavehandel førte til nedgang i økonomien og konflikter internt i Afrika, og sammen med Napoleonskrigen i Europa påvirket dette forholdene rundt de danske fortene i stor grad.¹¹⁷ Den nye strategiske tilnærmingen som bygde på opprettelsen av plantasjer og kontroll av handel med råvarer, førte til økt behov for territoriell makt, autoritet og jurisdiksjon over de afrikanske territoriene. I tillegg måtte de passe på at det ikke ble drevet ulovlig slavehandel i deres områder, hvilket også krevde ressurser.

Til tross for kolonier og plantasjer i dansk Vestindia, hadde danskene lite kunnskap om hvordan de kunne bygge opp kolonier i Afrika. Først etter andre halvdel av 1820-årene begynte europeiske makter å anse territorier som sine, og en reell makt- og jurisdiksjonsutøvelse begynte å ta form. Danmark manglet imidlertid de nødvendige ressursene som krevdes for å realisere visjonen om en koloni i Afrika. Det manglet både ressurser til å kunne konkurrere med britiske investeringer, men først og fremst manglet det midler til å utøve effektiv kontroll over afrikanske folkegrupper i det man anså som dansk territorium. Koloniene ble rett og slett for dyre å drifte, et forhold som la til rette for at den liberale avskaffelsesbevegelsen som preget Europa kunne vokse seg stadig sterkere. Med manglende investeringer og kunnskap gikk utviklingen i retning av den tilsynelatende eneste økonomisk og praktiske gjennomførbare løsningen: salg av besittelsene på Gullkysten

Danskene var under sterkt press fra Storbritannia som følge av høye toll, slavevisitasjoner, konvensjoner og territorialstrid. Britenes industrielle forsprang ga også fordeler i hjemmemarkedet på Gullkysten, og danskene ble utkonkurrert. Oppfattelsen i liberale kretser var at Danmark ikke burde betale for å opprettholde kolonier som ikke ga inntekter.¹¹⁸ Imidlertid hadde Guinea-kommisjonen siden 1833 sett på hvilke muligheter som lå i de gamle slavefortene på Gullkysten. Burde man enda en gang gi plantasjedrift i

¹¹⁵ Pedersen, M. V. (2017). En ny handel. I M. V. Pedersen (red.), *Danmark: En kolonimagt* (s. 336-377). København: Gads Forlag, s. 372

¹¹⁶ Hopkins 2017: 289

¹¹⁷ Justesen 2017: 261

¹¹⁸ Hærnes 2017

Afrika et forsøk? Guinea-kommisjonen gjorde et grundig arbeid som først tok slutt i 1848, da salget av de afrikanske besittelsene nærmet seg.¹¹⁹ Selv om det mange år tidligere hadde det vært planer om å avstå fortene, kom den endelige beslutningen om å selge besittelsene 2. november 1840 ved en kongelig resolusjon, som inneholdt instruksjoner om å avstå besittelsene ved første mulighet. Inntil videre kostet fortene danskene 27. 000 riksdaler i året.¹²⁰

¹¹⁹ Olsen 2017: 225

¹²⁰ Nørregård 1964: 15 og Det danske Rigsarkivet, Resolusjon 2. november 1840

Kapittel 4 – Salgsprosessen 1842-1850

Kapittelet vil se på forhandlingene og salget i et maktpolitisk og realpolitisk¹²¹ lys. Danmarks realpolitikk gikk ut på at de forsøkte å nå sine overordnede mål gjennom kompromisser basert på praktiske betraktninger, og overveielser av makt.¹²² Kapittelet tar for seg perioden fra 1842 frem til salget i 1850, etter at Edward Carstensen ankom Gullkysten, og etter kort tid inntrådte som Guvernør. Det interessante spørsmålet nå var hvem danskene skulle selge til, og hvordan det maktpolitiske spillet påvirket og formet salgsprosessen for Danmarks del. Danskene måtte både ta stilling til maktbalansen i Europa og på Gullkysten, samtidig som de først og fremst ville sikre sine egne interesser.

For å finne svar på hvordan Danmark manøvrerte seg i det maktpolitiske landskapet og hvilke maktpolitiske forhold som påvirket salget, har Guvernør Carstensens innberetninger vært en sentral og viktig kilde. Innberetningene ble skrevet i perioden 1842-1850, og har således skapt rammene for kapittelet. I tillegg har konvensjonen mellom Storbritannia og Danmark om «cession of the Danish possessions on the coast of Africa to Great Britain» signert 17. August i London,¹²³ samt forhandlingsprotokollen med den offisielle korrespondansen mellom Danmark og Storbritannia, i perioden juli-desember 1849, blitt brukt som kilde. Det har også blitt sett nærmere på intern britisk og dansk korrespondanse, som brevet sendt fra den ledende britiske handelsmannen Forster, i handelshuset Forster & Smith på Gullkysten, til det britiske Colonial Office datert 30. april 1849¹²⁴. Brevet belyser britiske interesser, som på mange måter ble Danmarks interesser, som følge av britisk press og overmakt. Nørregård og Hærnes har hjulpet meg å sette kildene inn i en større kontekst.

Den danske regjerings korrespondanse gikk hovedsakelig gjennom den ledende britiske handelsmannen på Gullkysten, Forster, delvis gjennom deres finansielle agent Hambro, og delvis gjennom den danske ambassadøren i London, grev Reventlow. På Gullkysten ledet Carstensen forhandlingene og rapporterte jevnlig tilbake til København.

I Carstensens innberetninger blir den britiske innblandingen som følge av ulovlig slavehandel i danske områder, den stadige territorialstriden med britene, Akim og Aquapim, og den «sørgelige handelen»¹²⁵ hyppig nevnt, sammen med en rekke interessante beskrivelser vedrørende salget, og Danmarks forhold til de andre statene på Gullkysten.¹²⁶

Til å begynne med var Carstensen opptatt av hva som kunne gjøres for å beholde og utvikle fortene.¹²⁷ Men en gang etter Carstensens første besøk på Gullkysten, tilbake i København, endret han sin oppfatning angående besittelsene, og innledet deretter forhandlingssamtaler med den britiske guvernøren Winniett.¹²⁸ Carstensen ble en viktig driver i salgsprosessen. I 1848 skriver han til København, «*Til forskjellige Tider har jeg til*

¹²¹ Realpolitikk, betegnelse for en politikk hvor målet er preget av egeninteressen og virkemidlene velges ut fra rene hensiktsmessighetsvurderinger. Betegnelsen brukes særlig i utenrikspolitikk; man sier f.eks. at en stat driver realpolitikk hvis den er ensidig opptatt av sine egne nasjonale, særlig maktpolitiske, interesser, og forfølger disse på en effektiv, men skruppelløs måte. (<https://snl.no/realpolitikk>)

¹²² Berg, Ole T.: *realpolitikk* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 27.5.2020 fra <https://snl.no/realpolitikk>

¹²³ House of Commons Parliamentary Papers Online. «Convention between Her Majesty and the King of Denmark, for the Cession of the Danish possessions on the Coast of Africa to Great Britain». Signert 17. august 1850, London

¹²⁴ Forster til Colonial Office 30.04.1849. C. O. 96/17

¹²⁵ Carstensen til Generaltoldkammeret 6.9.1842. G. J. 270/1842; duplikat G. J. 297/1843, henlagt under 539/1844

¹²⁶ Nørregård 1964:15

¹²⁷ Carstensen til Generaltoldkammeret 6.9.1842. G. J. 270/1842; duplikat G. J. 297/1843, henlagt under 539/1844

¹²⁸ Carstensen til Generaltoldkammeret 6.9.1842. G. J. 270/1842; duplikat G. J. 297/1843, henlagt under 539/1844

*det Høie Collegium indsendt saadanne Forslag betræffende de dansk-guineiske Besiddelser, ved hvilke jeg tilsigtede Moderlandets Interesser fremme».*¹²⁹

Danmarks overordnede mål var da for det første å få solgt besittelsene, og for det andre å få en god pris. Samtidig ønsket de helst å selge til britene, for å best sikre sine egne interesser. Ved to anledninger ble fortene tilbudt Storbritannia. Første gang i 1843, andre gang i 1848. En god pris ville imidlertid bare oppnås dersom det var konkurranse om besittelsene.

Lenge så det ut til at Storbritannia var den eneste aktuelle stat til å overta besittelsene, men «fremmede makter» skulle etterhvert bli britiske handelsmenns store frykt, og et viktig forhandlingskort for Danmark. Den videre fremstillingen i kapitelet vil derfor se på danske begrunnelser for salg til Storbritannia, og deretter forhandlingene om selve salget.

Hvorfor selge til Storbritannia?

Fra et maktpolitisk og realpolitisk perspektiv vil det i det følgende bli sett nærmere på hvordan verdier, ønske om beskyttelse, og økonomiske og handelsmessige utsikter påvirket danskenes valg av kjøper.

Utgangspunktet var at Danmark som liten stat var avhengig av beskyttelse, noe som best kunne sikres gjennom britene. Som en liten stat, med besittelsene omgitt av de mektige britene på alle kanter, så danskene derfor for seg at et salg til Storbritannia ville være mest hensiktsmessig. For å se nærmere på årsakene til hvorfor danskene ønsket å selge til britene, tas det utgangspunkt i brevet sendt fra den danske ambassadøren i London, Grev Reventlow, til den britiske utenriksministeren Viscount¹³⁰ Palmerston datert 7. juli 1849.¹³¹ Brevet inngår som en del av den offisielle forhandlingsprotokollen¹³² for salget. I brevet begrunner Danmark blant annet hvilke interesser de legger til grunn for et salg til Storbritannia. Selv om brevet er fra 1849, er det naturlig å anta at innholdet i brevet også kan si noe om hvilke argumenter som var sentrale ved salgsbestemmelsen i 1840, og tilbudet om besittelsene i 1843.

I brevet fra danskene til det britiske utenriksdepartementet er det tydelig at danskene foretrakk å selge til Storbritannia. I brevet tilbyr danskene besittelsene til britene, og begrunner det dels ideologisk, dels geostrategisk¹³³ og dels økonomisk. De afrikanske statene som danskene lenge mente hadde vært under «*the paternal solitude of the Danish Government, which has laboured with constancy at their conversion and civilization; you will consequently perceive, My Lord, the reason for which the Danish Government would greatly prefer to transfer the sovereignty of the said possessions to the Court of St. James*», burde nå bli overført til Storbritannia.

Først kom det som tilsynelatende er ideologiske begrunnelser med referanser til danskens utvikling og arbeid for sivilisasjonen. Danskene peker videre på britenes fremragende arbeid for å spre en britisk sivilisasjon uten slaveri, og det ustanselige arbeidet som ble gjort for å hindre ulovlig slavehandel. Britene var den største stormakten på Gullkysten, og danskene hadde gjennom traktater og pågåenhet blitt presset til å ta del i kampen mot slavehandel, hvor Danmark ifølge dem selv, alltid hadde utvist godt

¹²⁹ Carstensen til Generaltoldkammeret 28.10.1848. G. J. 579/1848, henlagt under 310/1891

¹³⁰ Viscount er en britisk adelstittel tilsvarende visegreve

¹³¹ Papers respecting the cession to the British Crown of the Danish Possessions on the Gold Coast of Africa. Grev Reventlow til Viscount Palmerston 7.7.1849. Brev (1)

¹³² House of Commons Parliamentary Papers Online. «Papers respecting the cession to the British Crown of the Danish Possessions on the Gold Coast of Africa». Signert i London 1850

¹³³ Geopolitikk er læren om hvordan politikk, især maktpolitikk, avhenger av geografiske forhold

samarbeid. Britene på sin side hadde økt sin makt og kontroll over Danmark, og flere av de afrikanske statene, etter at slavehandelsforbudet trådte i kraft. I brevet fra Reventlow står det: *Storbritannia, «which never shrinks from the sacrifices required by the pursuit of these noble objects, and with which the Danish Government have always co-operated as regards the abolition of the Slave Trade»*. Med visshet om at et salg til britene, ville det blidgjøre dem og legge til rette for fortsatt samarbeid mot ulovlig slavehandel og sivilisering av den afrikanske befolkningen.

Verdimessig sto danskene og britene hverandre nært. Danskene protesterte aldri mot slavehandelsforbudet, og viste ofte samarbeidsvilje med Storbritannia. Ved å selge til britene ville man sikre protestantisk misjonering, fremfor fransk katolsk misjonering. I tillegg ville kulturen bli fremmet ved at britene i større grad kunne sørge for veier, skoler og klær.

De danske områdene på Gullkysten var også omringet av britisk kontrollerte områder og en handel styrt av britene, og en overføring av den danske enklaven til britene virket derfor naturlig.

the circumstance that our possessions in those far distant regions border upon those of England may perhaps recommend that their acquisition to that country, inasmuch as the English merchants will be more able than ours have been to develop the resources of that vast direct, and to carry on a lucrative trade with the natives.

Danskene var godt kjent med de britiske handelsmennenes ønsker om ytterligere territorium og handelsekspansjon, noe de hadde fått erfare i en årrekke gjennom territorialstriden, der britene stadig vant terreng. Britenes territorielle makt på Gullkysten var tett knyttet til britiske handelsmenn som var tilstede på Gullkysten, og disse var sterke private pådrivere for britisk salg. Med støtte fra London var de britiske handelsmennene allerede godt etablert, og kontrollerte i stor grad handelen på Gullkysten.

Ifølge danskene ville britiske handelsmenn i mye større grad utnytte de lokale konjunkturer, og ikke minst fortsette og videreutvikle den allerede lukrative handelen,¹³⁴ *«Knowing that the house of Forster and Smith, of the city of London, has a considerable interest in the trade on the Coast of Africa»*¹³⁵. Den britiske stat og britiske handelshus var tett knyttet sammen, og dominerte handelen. I stor grad var afrikanerne nå blitt avhengige av britene, noe som også var et argument for å selge til dem.¹³⁶

I tillegg var det negativt for britisk handel dersom det foregikk slavehandel i deres naboområder, og det ville være en enklere jobb for britene å hankses med problemet i de danske områdene, enn det var for danskene selv. *«Under the dominion of England the forts of the colony would at small cost with a weak garrison continue to hinder the scandalous traffic of the export of slaves»*. Det var ingen hemmelighet at slavehandel og slaveri i danske områder fortsatt forekom, og arbeidet med å stoppe slavehandelen hadde ført til økt britisk maktutøvelse og tilstedeværelse. Danskene på sin side hadde støttet Storbritannia, i alle fall etter beste evne, noe de var tvunget til dersom de skulle opprettholde et godt forhold til stormakten.

Illustrerende for maktforholdet mellom danskene og britene, er det forhold at britene etterhvert sluttet å betale gage til Afrikanerne. Dette kunne de gjøre ettersom de afrikanske statene var helt avhengige av britene for å få omsatt råvarene sine, mens danskene aldri oppnådde en slik posisjon. De økonomiske og kommersielle interessene til Danmark var best tjent men et vennskapelig forhold til britene, og derfor viste danskene

¹³⁴ Reventlow til Palmerston 07.07.1849

¹³⁵ Reventlow til Palmerston 07.07.1849

¹³⁶ Carstensen til Generaltoldkammeret 16.08.1843. G. J. 505/1843, duplikat 554/1844

også ekstra velvilje overfor Storbritannia. Ved salget av besittelsene hadde Danskene vært ivrige på å sikre seg fremtidige handelsrettigheter på kysten. Det ble til og med foreslått at en mulighet var å avslå noe på kjøpesummen, og heller få «sådanne rettigheter»¹³⁷, ved et eventuelt salg.

Hvis danskene valgte å selge til Storbritannia, kunne de til en viss grad sikre at danske handelsmenn på Gullkysten fikk beskyttelse og kunne beholde noen rettigheter på Gullkysten. Britene dominerte allerede handelen på Gullkysten, og i Europa ville danskene unødig få Storbritannia mot seg, ved å selge fortene til for eksempel Frankrike. Britene var pågående overfor danskene, og nølte ikke med å straffe med økonomiske sanksjoner ved brudd på slaveforbudet. For Danmarks del betydde dette i verste fall at nødvendige varer fra utlandet kunne bli hindret av britene, som dominerte både til sjøs og økonomisk.

Carstensen ble imponert da franskmennenes «førsteklasses flåte» seilte inn mot Accra i april 1843¹³⁸. Men å forvente at franskmennene skulle komme danskene til unnsetning, eller gi dem noen form for beskyttelse mot britiske reaksjoner, var lite trolig. Franskmennene hadde heller ikke den samme kontrollen over dansk handel som britene hadde opparbeidet seg gjennom visitasjonssystemet. Dersom britene tok over besittelsene ville det gå rolig for seg, og man ville unngå å trække en stormakt på tærne, samtidig som danskene kunne håpe på fortsatte rettigheter på kysten. Danskene hadde samarbeidet med britene over lang tid og stolte på dem. I tillegg hadde danskene og britiske handelsmenn felles interesser: å få fortene solgt til Storbritannia.

Så lenge danskene delte verdigrunnlag og synspunkter rundt slaveforbudet med britene, anså ikke den britiske regjeringen danskene som en trussel. Det er liten grunn til å tro at franskmennene ønsket konflikt med britene på grunn av de danske besittelsene, særlig tatt i betraktning at Frankrike var underlegne britene både militært og økonomisk. Frankrike hadde ikke noen stor tilstedeværelse på Gullkysten, og Danmark følte nok større nærhet til Storbritannia etter deres langvarige felles kamp mot ulovlig slavehandel. Britene hadde opparbeidet seg makt ved streng patruljering og hyppig innblanding. Danskene hadde imidlertid også hatt mye kontakt med nederlenderne på Gullkysten, og kjente dem godt. Nederlenderne var likevel uaktuelle som kjøpere fordi de på mange måter var i samme situasjon som Danmark. Også de prøvde å få besittelsene sine solgt til Storbritannia, men Carstensen mente de krevde an alt for høy pris.¹³⁹

Danskene kjempet allerede mot afrikanerne og britene om territorium på Gullkysten, og trusselen om at en annen stat kunne ta over de danske områdene dersom Danmark ikke klarte å utøve kontroll, var en reell bekymring.¹⁴⁰ Gjennom en årrekke hadde britiske handelsmenn, med støtte fra London, gitt uttrykk for sine territoriale interesser på Gullkysten. Danmark var en betydelig mindre makt i forhold til stormakter som Storbritannia og Frankrike, som kunne tatt de danske fortene med makt dersom de ønsket det.

Det var altså mange grunner til at Storbritannia fremsto som det beste alternativet å selge til for danskene. Britene dominerte havet og mye av tollkontrollen, i tillegg ga slaveinspeksjonene dem mye makt. Britene presset Danmark både gjennom lovgivning og anklager om fortsatt slavehandel. Med tanke på beskyttelse var det derfor hensiktsmessig for danskene å se til Storbritannia, da det var her egen sikkerhet best kunne sikres. En annen grunn til å velge britene, var at man trodde det ville gi størst sjanser for å beholde danske handelsrettigheter på Gullkysten. Frykten for at britene skulle ta besittelsene med makt, hvis danskene mistet kontroll over områdene, førte til britisk bekymring for at andre

¹³⁷ Nørregård 1934

¹³⁸ Carstensen til Generaltoldkammeret 28.05.1843. G. J. 443/1843, henlagt under 708/1844

¹³⁹ Carstensen til Generaltoldkammeret 10.01.1849. G. J. 663/1849, henlagt under 310/1891

¹⁴⁰ Forster til C. O. 30.04.1849. C. O. 96/17

stater, som Frankrike, skulle komme dem i forkjøpet Dette medførte at britene fremsto som den beste kjøperen i Danmarks øyne.¹⁴¹

Men den britiske regjeringen hadde på dette tidspunktet ingen ekspansjonstrang, og de finansielle fordelene ved en overdragelse var også usikre. Så lenge Danmark og ikke noen andre stater var tilstede, ville ikke britenes økonomiske eller kulturelle utsikter være alvorlig truet. Både britisk og dansk innflytelse var i hovedsak rettet mot samme mål. Eller sagt på en annen måte, britiske interesser ble i all hovedsak også danske interesser.

Danskene regnet i begynnelsen åpenbart med at britene var den eneste reelle kjøperen, men bekymringen over den manglende britiske interessen var stor. Utsiktene til å få solgt besittelsene og få en god pris for dem var derfor liten, mye på grunn av manglende konkurranse. Derfor endret omstendighetene seg til en viss grad, da den franske prinsen i 1843 seilte inn mot Christiansborg, og nye muligheter plutselig åpnet seg for danskene.¹⁴²

Frykten for en fremmed makt

Det franske Julikongedømmet startet rundt 1830-tallet en ny bølge av koloniale ervervelser, noe britiske handelsmenn fryktet mer enn noe annet.¹⁴³ Frankrike la ofte vekt på å ikke utfordre konflikten med britene, og oversjøiske interesser ble i mange tilfeller liggende.¹⁴⁴ Frankrike hadde ikke bare interesser i Algier, de besatt også gamle handelsstasjoner, og arrangerte oppdagelsesferder til Afrikas vestkyst. I 1842 trosset Frankrike britene og sluttet flere avtaler med afrikanske ledere, deretter oppførte de handelsstasjoner i blant annet Côte d'Ivoire og Benin. Kanskje kunne også Frankrike ha interesser av de danske fortene? Og kunne danskene i så fall bruke Frankrike for å presse Storbritannia til å kjøpe og i tillegg få prisen opp?

Den 10. februar 1843 skrev Carstensen hjem om et uventet, men gledelig besøk av den franske Prinsen av Joinvilles.¹⁴⁵ Et par måneder senere, 2. april, kom nok et fransk flåtebesøk med to brigger seilende inn mot Christiansborg. Franskmennene viste stor interesse for de danske besittelsene, og Carstensen foreslo at intrigene mellom Storbritannia og Frankrike skulle utnyttes ved salget ved å spille de to opp mot hverandre. Han skriver hjem til Generaltoldkammeret

De Franske vise en særdeles Interesse for de danske Etablissementer i Tanken om muligviis at see dem engang under det trefarvede Flag; paa den anden Side kunne Englænderne ikke tænke sig denne Mulighed uden umiskjendelig Misnøielse. Hvis det er Danmarks Hensigt at skille sig ved disse Etablissementer, vil Rivaliteten imellem England og Frankrig, retteligen benyttet, føre til Maalet¹⁴⁶

At franskmenn nå viste interesse for afrikansk handel, kunne være positivt for danskene. Selv om danskene i realiteten visste at de måtte selge til britene, betydde det ikke at de ikke kunne benytte muligheten til å få presset britene til et kjøp. Danmark må ha tenkt at britene kom til å kjøpe besittelsene dersom frykten for en annen stormakt ble for stor, og brukte anledningen til å spille England og Frankrike opp mot hverandre.

¹⁴¹ Med det britiske flåteranet i 1807 ferskt i minne, en hendelse utløst av britisk frykt for at den danske flåten skulle havne i Napoleons hender, er det naturlig å anta at dette førte til at Danskene ville selge heller enn å sitte igjen med ingenting.

¹⁴² Carstensen til Generaltoldkammeret 10.02.1843, G. J. 365/1843, henlagt under 460/1843 og Carstensen til Generaltoldkammeret 28.05.1843, G. J. 443/1843, henlagt under 708/1844

¹⁴³ Carstensen til Generaltoldkammeret 28.05.1843, G. J. 443/1843, henlagt under 708/1844 og Nørregård 1934

¹⁴⁴ Nørregård 1934: 393

¹⁴⁵ Carstensen til Generaltoldkammeret 10.02.1843, G. J. 365/1843, henlagt under 460/1843

¹⁴⁶ Carstensen til Generaltoldkammeret 28.05.1843, G. J. 443/1843, henlagt under 708/1844

Carstensen skrev senere at det til og med gikk rykter blant britene om at et fransk kjøp faktisk hadde skjedd.¹⁴⁷ Britene håpet det ikke var sant, og fryktet for egen handel på Gullkysten. Dette til tross for at den britiske ambassadøren i København i august 1843 ble informert om at de afrikanske besittelsene ikke var tilbudt noen annen makt, og at britene hadde førsterett. Med stor mistenksomhet mot Frankrike, satte nok besøket utilfredse britiske handelsmenn i bevegelse. Det må om ikke annet ha gjort London betenkte.¹⁴⁸

Da man i april 1843 tilbød besittelsene til England, kunne danskene dermed si at Frankrike var interessert, i tillegg til andre interessenter, noe som kunne presse prisen opp. Også Belgia og USA ble nevnt som mulige kjøpere.¹⁴⁹ Britene fryktet nok at dersom Frankrike inntok Gullkysten, kom det etter kort tid til å kunne føre til alvorlige stridigheter. De var sikre på at Frankrike kom til å prøve å sikre seg monopol på handelen i de danske områdene ved å blant annet forby Akim, Krabbo og Aquapim å handle med britene, og at de i større grad enn Danmark ville klare å sikre seg det.¹⁵⁰

Territorials spørsmålet kom naturligvis opp også nå, for de britiske handelsmennene krevde at dette måtte gjøres klart for danskene, de afrikanske statene og en eventuell kjøper av besittelsene.¹⁵¹ I 1843 ga britene beskjed om at de ikke hadde tenkt å kjøpe besittelsene, men for å forhindre misforståelser kom de med en henstilling for å unngå at de danske fortene skulle bli solgt til en annen stat.¹⁵² Britene fastslo derfor at de ikke ville anerkjenne eventuelle andre makters herredømme over det indre av landet, dersom besittelsene ble solgt. Det var nok derfor lite fristende for Frankrike, eller andre, å kjøpe besittelsene av hensyn til britiske reaksjoner. Den danske taktikken med å sette Frankrike opp mot Storbritannia hadde ikke lyktes.

Da Carstensen kom tilbake fra en hjemreise der han hadde fremlagt problemene rundt salget av besittelsene på Gullkysten, bestemte kongen den 30. juli 1844 gjennom resolusjon, at man inntil videre hverken skulle forhandle om salg, tenke på overdragelsen av besittelsene til en fremmed makt, eller i det hele tatt å oppgi dem.¹⁵³

Den britiske bekymringen for at besittelsene skulle falle i fremmede makters hender vokste betydelig fra 1843. Frankrike var kommet på banen, og ryktene om et fransk kjøp hadde ikke sluttet å svirre i hverken England eller Danmark. Danskene var nok tjent med å holde liv i ryktene, og det ga dem ny næring da de i 1846 lot en fransk handelsmann sette opp et handelsforetak ved Christiansborg,¹⁵⁴ kanskje som del av en strategi om å utløse et salg.

Danskene og britiske handelsmenn bygde begge opp under denne frykten, men siden det bare var de som var stemt for et salg, måtte den britiske regjeringen overbevises. Det var derfor av stor betydning å appellere til offentligheten i England, noe som også lyktes. Den mest fremtredende grunnen var britenes frykt for fransk ervervelse av besittelsene, men også økonomiske og ideologiske argumenter ble fremmet.

Salget

I august 1847 hadde Guvernør Carstensen gjennom en samtale med Christian den 8. i København, fått myndighet til å innlede privat korrespondanse med Gullkystens britiske guvernør Winniett, og på den måten prøve å få den britiske regjering til å ta initiativ i

¹⁴⁷ Carstensen til Generaltoldkammeret. G. J. 234/1846

¹⁴⁸ Carstensen til Generaltoldkammeret. G. J. 234/1846

¹⁴⁹ Nørregård 1934

¹⁵⁰ Britiske handelsmenn på Gullkysten til Colonial Office 7.3.1843 C. O. 267/162 og Nørregård 1934: 394

¹⁵¹ Carstensen til Generaltoldkammeret 30.6.1844. G. J. 627/1844, henlagt under 628

¹⁵² Nørregård 1934: 371 og Colonial Office til Foreign Office 17.4.1843. C. O. 402/1

¹⁵³ Rigsarkivet, Kongelig resolusjon 30.7.1844. Guineisk Resolusjonsprotokoll G. J. 650/1844

¹⁵⁴ Carstensen til Generaltoldkammeret. G. J. 234/1846

saken om Danmarks salg av etablissementene.¹⁵⁵ I slutten av mars 1848, etter privat korrespondanse mellom de to guvernørene, informerte Carstensen den nye handelsministeren i København om at et brev fra Winniett som støttet britisk overdragelse, hadde satt London i bevegelse og skapt fremgang i saken. Carstensen nevnte også avtalen han hadde inngått med den nå avdøde kong Christian den 8., om å føre forhandlingsamtaler med britene på Gullkysten.¹⁵⁶

Selv om beslutningen om å forsøke å selge besittelsene kom allerede i 1840, skulle det ta nesten 10 år før det ble en realitet. Dette skyldtes først og fremst manglende vilje fra Storbritannia til å gjennomføre kjøpet, men også interne danske forhold kan å ha påvirket tidspunktet for når salget skjedde. Det er verdt å merke seg at det var to viktige hendelser i Danmark som utspilte seg rett i forkant av selve salget i 1849: overgangen fra enevelde til konstitusjonelt monarki, og utbruddet av den første slesvigske-krig. Hvorvidt de to hendelsene var med på å utløse salget, er vanskelig å si noe sikkert om. Det virker uansett verdt å si noe kort om dette.

I tiden før salget var både Danmark og Europa preget av urolighet og en rekke revolusjoner, utløst av den industrielle revolusjon, avlingssvikt, samt nye ideer og ideologier. Under påvirkning og press fra revolusjonens herjinger i Europa, og direkte utløst av det bestride spørsmålet om hvem som skulle kontrollere hertugdømmene Slesvig og Holstein, ble det danske eneveldet byttet ut til fordel for en konstitusjonell regjering i 1848. Etter at de tyskvennlige slesvigske og holsteinske stenderforsamlingene den 18. mars 1848 krevde løsrivelse fra Danmark, måtte kong Frederik den 7. akseptere dannelsen av det såkalte Marsministeriet, som 5. juni presenterte en ny grunnlov for et nytt demokratisk Danmark. Slesvig skulle forbli dansk, mens Holstein skulle overføres til det nordtyske forbund. 24. mars, to dager senere, brøt imidlertid den første Slesvigske-krigen ut.¹⁵⁷

Nye liberale tanker, den økonomiske situasjonen både hjemme og på Gullkysten, krigsutbruddet og utfasingen av eneveldet, medførte i sum at beslutningen om å forsøke å selge på nytt ble en realitet i 1848. Med innføringen av den frie forfatning i 1848-49, kunne de gjenværende kolonier ikke lengre betraktes som kongens og de ledende embedsmenns forgodtbefinnende. De nye ministrene hadde nok større problemer enn de som hadde vært før dem, med å finne grunner til å beholde fortene på Gullkysten. En allerede svak økonomi kom til å lide av krigen, og landets fremtid stod på spill. Med disse forutsetningene er det ikke overraskende at beslutningen om gjennomføringen av finansielle besparelser ved å igjen forsøke å selge handelsfortene på Gullkysten, kun kom ti dager etter krigsutbruddet. den 3. april 1848.¹⁵⁸

Den 3. april 1848 hadde altså Danmarks konge, som nå var Frederik den 7., bestemt at Generaltoldkammeret skulle begynne forhandlinger med det britiske utenriksdepartementet om salg av besittelsene til Storbritannia, til en pris på 30 000 pund.¹⁵⁹

Etter at danskene hadde sendt ut resolusjonen om salg den 3. april. 1848, utarbeidet britene en rapport om fortenes tilstand og verdi.¹⁶⁰ Allerede i 1842 hadde Carstensen i brevveksling med britene, gitt beskjed om at danskene ønsket 40 000 pund

¹⁵⁵ Carstensen til Generaltoldkammeret udatert. G. J. 457/1848 henlagt under 310/1891

¹⁵⁶ Carstensen til Generaltoldkammeret udatert. G. J. 457/1848 henlagt under 310/1891

¹⁵⁷ Pedersen 2017

¹⁵⁸ Rigsarkivet. Guineisk resolusjonsprotokoll 1816-50. Kongelig resolusjon 3. april 1848. G. J. 458 og 475/1848

¹⁵⁹ Rigsarkivet. Guineisk resolusjonsprotokoll 1816-50. Kongelig resolusjon 3. april 1848. G. J. 458 og 475/1848

¹⁶⁰ Maddens rapport: «Report of H. M.'s Commissioners of Inquiry on the State of British Settlements on the Gold Coast at Sierra Leone an the Gambia, with some Observations on the Foreign Slave Trading Factories along the Western Coast of Africa in the Year 1842. C. O. 267/171

for fortene.¹⁶¹ Britene hadde imidlertid ikke villet gi et bud på det tidspunktet, og ingen forhandlinger ble igangsatt. I brevet fra 1847 antok Winniett at de danske besittelsene var verdt rundt 30 000 pund eller mer, og anså derfor ikke forslaget fra 1842 på 40 000 pund som for høyt. Denne gangen, i 1848, ble prisen satt til 30 000 pund, men britene ville heller ikke nå gå med på et kjøp. Da danskene ikke mottok noe svar fra Storbritannia, uttalte utenriksdepartementet i slutten av desember 1847 at man fortsatt ventet svar på henvendelsene, som også hadde blitt sendt til regjeringene i Frankrike, Belgia og USA.¹⁶² Dette fremstår som nok et dansk forsøk på å presse opp prisen, i og med at både danskene og britene virker å hatt en felles forståelse om at det var Storbritannia som skulle ende opp med besittelsene.

I 1848 satte imidlertid britene danskene under nytt press, da de gjennom en konvensjon bestemte at all form for slaveri i de danske områdene på Gullkysten skulle opphøre med umiddelbar virkning. Danskene hadde ikke så mange andre alternativer enn å skrive under. Carstensen mente at danskene måtte følge opp britenes krav i praksis, ikke bare på papiret.¹⁶³ Lite ble imidlertid gjort, og slaveri forekom helt frem til besittelsene ble overdratt.¹⁶⁴ Danskene hadde lenge forsøkt å håndheve slaveforbudet i sine områder, men det var nokså kjent at slavehandel forekom, særlig utenfor Christiansborg, og gjennom de private danske plantasjene. Ressursene strakte rett og slett ikke til, og ettersom salget av besittelsene nærmet seg, sank også viljen til å bruke ressurser på slaveforbudet ytterligere.¹⁶⁵ Med hyppige britiske visitasjoner og drømmen om å lykkes på Gullkysten i oppløsning, var danskene tjent med å få fortene solgt raskest mulig, og forlate Gullkysten med æren i behold som fortsatt alliert av Storbritannia.

Carstensen og Winniett fortsatte sin korrespondanse, og danskene anså etterhvert utsiktene til å få solgt besittelsene til britene som gode. Carstensen foreslo til Generaltoldkammeret at danskene skulle forlate og oppgi fortene, men fortsatt hevde eiendomsrett over dem, hovedsakelig for å spare penger. Forslaget fikk støtte av kammeret. Danskene informerte derfor Nederland og Storbritannia om at fortene ville forlates, men at eiendomsretten fortsatt skulle beholdes. Beskyttelsen av de afrikanske statene måtte derfor britene ta over. Dersom britene tok seg til rette, og ikke overholdt det danske kravet om eiendomsretten, skulle danskene true britene med å sprengte fortene i luften.¹⁶⁶ Dette viser at danskene ikke hadde hverken militær eller økonomisk makt til å virkelig true Storbritannia, slik at en advarsel om en sprengning var det tyngste de kunne slå i bordet med.

Selv om fortene i praksis ble forlatt, hindret det ikke salgsforhandlingene i å fortsette. Danskene så derfor på mulighetene til å redusere kostnadene med besittelsene. Den 20. november 1848 var Carstensen i samtaler med to britiske handelshus på Gullkysten.¹⁶⁷ En mulighet den danske Guvernøren forhørte seg med handelsmannen Forster om, var en ordning der Danmark kanskje kunne redusere bemanningen til et par mann på hvert fort, som kunne heise flagget som et tegn på overhøyhet, samtidig som fortene kunne disponeres for handelsvirksomhet for et begrenset antall år på betingelse av at kjøpmennene holdt dem ved like.¹⁶⁸ Handelsmennene var også ivrige på muligheten til å leie fortene for en lengre periode, med mulighet til å kjøpe de til en avtalt pris under leieforholdet, der den årlige estimerte prisen var 500-600 pund i året. Men København

¹⁶¹ Bannermann til Hulton 19.12.1842. C. O. 96/2

¹⁶² Nørregård 1934

¹⁶³ Carstensen til Generaltoldkammeret 02.01.1849. G. J. 658/1849

¹⁶⁴ Carstensen til Generaltoldkammeret 02.01.1849. G. J. 658/1849

¹⁶⁵ Carstensen til Generaltoldkammeret 2.1.1849. G. J. 658/1849

¹⁶⁶ Carstensen til Generaltoldkammeret 28.10.1848. G. J. 579/1848, henlagt under 310/1891

¹⁶⁷ Carstensen til Generaltoldkammeret 20.10.1848. G. J. 57/1850, henlagt under 311/1891

¹⁶⁸ Carstensen til Hulton 7.10.1848. C. O. 96/14

avslø planen til Carstensen og Forster. Den britiske utenriksministeren Palmerston tok nå grep og anbefalte britene på det sterkeste å gjennomføre kjøpet, og meldte seg selv til å innlede forhandlingene med Danmark.¹⁶⁹ London mente imidlertid fortsatt at omkostningene ville bli for store, og ville ikke gi grønt lys for salg.¹⁷⁰

Fra dansk side søkte man i februar 1849 å løse den fastlåste forhandlingssituasjonen med Storbritannia ved å innskrenke forhandlingsområdet til å kun gjelde fortens bygninger, og ikke danskenes påståtte suverenitet eller overhøyhetskrav.¹⁷¹ I praksis betydde dette at danskene nå ga slipp på territorialstriden, og anerkjente de tidligere bestridte områdene som britiske. Dermed ble kjøpesummen satt så lavt som 10 000 pund, en pris langt lavere enn danskene først hadde bedt om.¹⁷² Samtidig jobbet Carstensen hele tiden å få i stand handelen, særlig via privat korrespondanse med både Winniett og britiske handelsmenn på kysten. Det virker som danskene jevnlig diskuterte andre potensielle kjøpere, og da særlig Frankrike, hvis den britiske handelen gikk i vasken nok en gang.¹⁷³

Den britiske handelsmannen Forster var en ivrig pådriver for et britisk kjøp, noe han også uttrykte i et brev til Colonial Office 30. april 1849, etter at britene hadde svart på danskenes henvendelse først etter flere måneder. Britiske interesser stod på spill, og Forster så nå sin mulighet til å sikre kronen besittelsene for en lav pris, og han forsøkte å overtale myndighetene til å gjennomføre kjøpet.¹⁷⁴ At besittelsene skulle kjøpes av en annen makt, og da spesielt erkerivalen Frankrike, var det siste som måtte skje.

If Government should refuse them, I tell you frankly that I should feel bound to propose an alternative to the Danish government, which while it relive Denmark from expense of maintaining them, shall temporarily, at all events, prevent them passing into hands of a foreign power, an object so important with reference to the future destiny of that part of Africa that I shall spare neither trouble nor private risk to obtain it.¹⁷⁵

Ikke under noen omstendighet kunne britene risikere at de danske besittelsene falt i andre maktens hender, og aller minst i franskmennenes. Forsters budskap ga nok kolonikontoret grunn til betenkning. Han spilte klart på frykten for at besittelsene skulle kjøpes av en annen makt. Danskene kunne kanskje fått en bedre pris ved å selge til private britiske handelsmenn, men dette var en løsning hverken danskene eller handelsmennene ønsket, da det ville provosere Storbritannia. Førsteprioriteten var derfor å selge til kronen i Storbritannia.

Danskene hadde derfor samarbeidet med de britiske handelsmennene om et felles mål, å få de danske besittelsene solgt til Storbritannia. Blant handelsmennene på Gullkysten hadde frykten for at en annen stormakt skulle overta de danske besittelsene, som følge av britenes passivitet, vokst. Men, om danskene noen gang hadde hatt seriøse planer om å selge besittelsene til Frankrike, var det uansett ikke lengre ett alternativ, som følge av urolighetene i kjølvannet av 1848 revolusjonen.

På dette tidspunktet hadde imidlertid spredningen av den britiske sivilisasjonen blitt mer fremtredende blant politikerne, og populær blant den britiske befolkningen. Winniett skrev i 1847 at han så frem til en overdragelse, fordi det ville føre til en utvidelse av militæret, som igjen kunne innføre sivilisasjonen effektivt i Afrika.

¹⁶⁹ Nørregård 1934 og 1964

¹⁷⁰ Nørregård 1934 og 1964

¹⁷¹ Papers respecting the cession to the British Crown of the Danish Possessions on the Gold Coast of Africa 1850

¹⁷² Nørregård 1934 og 1964

¹⁷³ Nørregård 1934 og 1964

¹⁷⁴ Forster til Colonial Office 30.4.1849. C. O. 96/17

¹⁷⁵ Forster til Colonial Office 30.4 1849. C. O. 96/17

Etter at den danske ambassadøren i London, Count Reventlow, hadde diskutert saken med Palmerston i London, sendte han den 7. juli for tredje gang et offisielt tilbud til britene hvor besittelsene ble tilbudt for 10 000 pund – kanoner inkludert. Britene var fortsatt betenkte, men nærmet seg stadig et kjøp. Det var dermed først i slutten av desember 1849, etter at prisen altså var satt ned til 10 000 pund, at regjeringen i London aksepterte tilbudet, med forbehold om Parlamentets godkjennelse.¹⁷⁶ Etter relativt korte forhandlinger mellom utenriksminister Palmerston og den danske ambassadør i London, ble avtalen underskrevet den 31. desember 1849. Den 11. september 1850 ble ratifikasjonsdokumentene utvekslet og 10 000 pund utbetalt. De interne danske forholdene pekt på ovenfor, kan ha påvirket danskenes beslutning om å ta til takke med bare 10 000 pund, selv om verdien nok var høyere.¹⁷⁷

Britene så det som sin plikt å forhindre ulovlig slavehandel og fremme den britiske sivilisasjonen. En stor del av den britiske nasjonen ønsket imidlertid fortsatt ikke koloniervervelser. Noen briter kan derfor ha følt ervervelsene av besittelsene på Gullkysten som en nødvendighet, snarere enn noe man sterkt ønsket. Men oppfatningen var på dette tidspunktet at kjøpet måtte gjennomføres for å hindre andre stater i å utnytte vakuemet etter danskene, og for å sikre opprettholdelse av slaveforbudet ved sine grenser.

Selv om ikke alle formalitetene var i orden skrev Carstensen 1. februar 1850 at han hadde mottatt ordre fra den danske ambassadøren i London om å overlevere de danske fortene til britene.¹⁷⁸ Da Carstensen ankom Gullkysten 20. februar 1850 etter et opphold i London, var han utnevnt til å forestå overdragelsen. To dager senere gjorde han salget kjent for garnisonen og lederne i Osu, Labadi og Teshie. Sammen med embedsmenn, militære, kjøpmenn, misjonærer, Osu og Labadis ledere samt en britisk delegasjon, ble det danske flagget senket den 6. mars 1850 på Christiansborg, og et britisk flagg heist. Fortet Prøvesteen skulle imidlertid bli holdt under dansk flagg frem til avreisen.¹⁷⁹ Planen var at Carstensen og Winniett sammen skulle gjennomføre en reise til de øvrige danske stasjonene, for å fullføre overdragelsen. Men Carstensen ble syk, og hans nestkommanderende Schønning måtte foreta rundreisen sammen med Winniett i stedet. Selv om både Schønning og Winniett døde etter reisen, forløp overdragelsen uten problemer og Carstensen forlot Gullkysten den 18. april 1850.¹⁸⁰

At overdragelsen ble gjennomført før traktaten ble ratifisert, kom både britene og danskene til gode. Danskene slapp nå utgifter ved fortene, og britene kunne utvikle handelen, forhindre ulovlig slavehandel og kontrollere Gullkysten. Det var hensynet til handelen som avgjorde både britene og danskenes opptreden i territorialstriden. Danskene hadde endelig klart å selge besittelsene på Gullkysten til Storbritannia, og de britiske handelsmennene pustet nok også lettet ut.

Den mest sentrale innvendingen mot salget hjemme i Danmark, var at man fikk for lite betalt for fortene, og at engelske kjøpmenn ville gitt en høyere pris. Danskene hadde nok håpet å få en høyere pris, og utnytte Frankrikes interesse i større grad overfor britene. Men danskene nærmest bønnfalte den britiske regjering om å kjøpe besittelsene.

Det hadde vært viktig for Danmark å selge til Storbritannia. Omstendighetene rundt de danske besittelsene på Gullkysten kan knyttes til opptakten til uenighetene om Afrika mot slutten av 1800-tallet, og samtidig illustrere forholdet mellom en stormakt og mindre makt i moderne tid. Om det fransk-britiske spillet til Danmark hadde noe for seg er ikke

¹⁷⁶ Papers respecting the cession to the British Crown of the Danish Possessions on the Gold Coast of Africa

¹⁷⁷ Papers respecting the cession to the British Crown of the Danish Possessions on the Gold Coast of Africa

¹⁷⁸ Carstensen til Generaltoldkammeret 1.2.1850. G. J. 14/1850, henlagt under 125/1850

¹⁷⁹ Carstensen til Generaltoldkammeret 22.1.1850. G. J. 19/1850, henlagt under 310/1891 og G. J. 14/1850, henlagt under 125/1850

¹⁸⁰ Carstensen til Generaltoldkammeret 21.1-17.4.1850. G. J. 57/1850, henlagt under 311/1891

lett å si. Det kan ha fremskyndet salget noe, men Danmark klarte ikke å oppnå den prisen de ønsket, og det var britene som hadde styrt prosessen.

Kapittel 5 – Konklusjon

I et maktpolitisk perspektiv, hva var årsakene til og betingelsene for salget av de danske besittelsene på Gullkysten til Storbritannia i 1850? Først diskuteres hovedfunnene og hvilken betydning salget hadde i et internasjonalt maktpolitisk perspektiv. Avslutningsvis blir temaet satt i perspektiv.

Til tross for at Danmark aldri ble en kolonimakt på linje med Storbritannia, Frankrike, Nederland, Spania og Portugal, var kolonitiden viktig både for dansk handel og selvforståelse.

I nesten 200 år hadde det danske kongeriket vært tett knyttet til Gullkysten og den politiske maktkampen mellom de afrikanske statene og de europeiske kolonimaktene. De danske besittelsene hadde vært en liten, men likevel viktig del av det internasjonale maktpillet og den historiske utviklingen formet i det afro-europeiske fellesskapet. Nå var den danske Gullkysten et lukket kapittel. Når man ser tilbake gikk det kanskje som det måtte gå, selv om danskene særlig før slaveforbudet hadde stor økonomisk nytte av besittelsene på Gullkysten, som del av trekanthandelen med plantasjene i Karibia. De dansk-norske besittelsene i Afrika hadde vært et strategisk knutepunkt og leverandør av menneskelig arbeidskraft til de vestindiske øyer. Salget av besittelsene, som formelt ble gjennomført i 1850, hendte som oppgaven har vist som følge av flere ulike årsaker.

Sentralt var at Danmark manglet de nødvendige ressursene som krevdes for å realisere visjonen om en koloni i Afrika etter at slaveforbudet hadde gjort en omstilling nødvendig. Så lenge besittelsene på Gullkysten ikke var noe annet enn en utgiftspost på det de stadig strammere budsjettene i København, og nye prosjekter stadig gikk i vasken, var det et spørsmål om når, og ikke om, besittelsene skulle selges. Danskene manglet både økonomiske og kunnskapsmessige ressurser for å lykkes på Gullkysten. De klarte hverken å konkurrere med britiske interesser innenfor handel, eller å utøve effektiv kontroll over afrikanske folkegrupper i det man anså som dansk territorium. Til slutt viste det seg at Danmark etter en demokratiseringsprosess som startet i 1830-årene og frem til den nye Grunnloven av 1849, hverken hadde politiske vilje eller ønske om å gjennomføre kostbare og sannsynligvis fruktløse planer om kolonisering.

Danmark ønsket å selge til Storbritannia som følge av blant annet behovet for egen beskyttelse både i Europa og i Afrika, felles verdier og mulighetene for fortsatt handelsvirksomhet på Gullkysten. Britene var økonomisk og militært overlegne danskene, noe som gjorde et godt forhold til britene viktig for Danmark, samtidig som de ville føre en politikk som fremmet egne interesser.

Territorialstriden var et område danskene utfordret britene på, og ble sett på som en mulighet til å markere egen tilstedeværelse og skape en viss motvekt til britenes økende dominans på Gullkysten. Særlig spørsmålet om de tidligere nederlandske territoriene Akim og Aquapim, skapte mange konflikter. De Afrikanske statene spilte danskene og britene opp mot hverandre, og danskenes til tider konfronterende opptreden overfor britene var nok motivert av frykten for at danskenes rolle på Gullkysten skulle fortsette å svekkes. Territorialstriden pågikk helt frem til danskene oppgav fortene i 1848, og konflikten var stadig en del av balansegangen mellom å sikre egne interesser, men samtidig ikke havne i unåde hos britene.

Så lenge Danmark samarbeidet med britene, anså den britiske regjeringen ikke danskene som en trussel. Tvert imot ville det være bedre for dem om danskene fortsatte å eie besittelsene, da britene på dette tidspunktet ikke ønsket ytterligere utgifter. Britene forventet at slaveforbudet ble opprettholdt langs hele Gullkysten. I tillegg forventet de at Danmark kontrollerte områdene sine på en slik måte at ikke andre stater etablerte seg, eller tok over områdene. Britenes stadige visitasjoner og anklager om slavehandel i danske områder, gjorde at det hele tiden var britisk nærvær og press. Som den dominerende makt

både økonomisk og militært, var det britene som satt premissene for det meste som skjedde på Gullkysten. Som en liten makt i forhold, var danskene avhengige av en god relasjon til britene. Danmark var derfor klar over at hvis deres manglende kontroll over egne territorier ledet til at en annen makt, som for eksempel Frankrike etablerte seg i området, ville det kunne føre til britisk intervensjon. Britene hadde gjort det klart at de ikke ville la områdene falle i hendene på noen annen makt. En manglende evne til å håndheve slaveforbudet ville neppe alene ført til intervensjon, men slavehandelforbudet var viktig for britisk handel, og britene forventet at danskene brukte ressurser og håndterte dette. Med flåteranet fra 1807, utløst av britisk frykt for at franskmennene skulle få kloa i den danske flåten friskt i minne, kjente nok danskene sterkt på det britiske presset.

Da Danmark bestemte seg for å åpne for salg i 1840 var det derfor naturlig at Storbritannia var den man ønsket å selge til. Danmark hadde da to overordnede mål, å selge til Storbritannia og å få en best mulig pris. Spørsmålet var hvordan dette skulle oppnås.

For det første samarbeidet de med de britiske handelsmennene om å få den britiske regjering interessert. Her var Carstensen en sentral aktør. Det var imidlertid en enkel jobb å få de britiske handelshusene med på laget, da de også ønsket at kronen skulle erverve besittelsene, slik at fremtidig britisk handel og virksomhet kunne fortsette på Gullkysten.

For det andre, etter et fransk besøk på Gullkysten og en økning i franske koloniale ervervelser, kunne danskene spille på den britiske frykten for at Frankrike skulle ende opp med de danske besittelsene, og dermed utfordre britenes dominerende posisjon. Selv om britene var tvilende til at danskene ville selge besittelsene til noen andre, synes dette å ha vekket en uro hos britene, og det oppsto stadige rykter om at franskmennene var nære eller til og med hadde kjøpt besittelsene. Det taler for at franskmennene var en reell bekymring for britene og en faktor som kan ha bidratt til at salget til slutt ble gjennomført.

Forholdene krevde derfor at danskene måtte manøvrere i et storpolitisk landskap, preget av kolonimakter større enn Danmark, men som på hver sin måte kunne bidra til å tjene danske interesser. Frankrike kunne på sin side fungere som en britisk trussel, og britene på sin side ved å være kjøper, og forhåpentligvis bidra til dansk sikkerhet og fortsatte rettigheter langs Gullkysten.

Da salget til slutt ble en realitet var det med en kjøpesum langt under den estimerte verdien, og prisen på 10 000 pund fremsto nærmest symbolsk. Det er verdt å merke seg at grunnen til at prisen ble satt ned fra 30 000 til 10 000 pund i første omgang, var at danskene holdt de territoriale rettighetene utenfor forhandlingene på et tidligere tidspunkt. Da prisen til slutt ble stående på 10 000 pund, selv om også de territoriale rettighetene ble overført, sier det kanskje noe om verdien og omfanget av de territoriale rettighetene danskene mente å ha.

Et annet poeng er at besittelsenes negative økonomi, presset fra britene angående slaveforbudet, sammen med utbruddet av krigen i Slesvig-Holstein og overgangen til konstitusjonelt monarki, gjorde at alle forholdene som hver for seg hadde talt for salg, nå smeltet sammen. Salget virker på dette tidspunktet å ha vært noe danskene ville bli ferdig med, og verdien lå i at det var Storbritannia som var kjøper, ikke i selve summen. Det at de britiske handelshusene på Gullkysten sannsynligvis ville ha betalt en høyere pris underbygger dette.

Historien om salget av Danmarks besittelser på Gullkysten er derfor en historie om hvordan Storbritannia som stormakt brukte sin militære og økonomiske overlegenhet til å presse en mindre makt, som Danmark, til å drifte besittelsene på britiske premisser, men som de selv slapp å betale for. Det ble stadig vanskeligere for Danmark, som den underlegne part, å drifte og utøve kontroll over områdene sine. Det endte med at britene kunne være tålmodige, og vente på at danskernes frustrasjon førte til at de fikk en god

pris. Hendelsesforløpet åpner i alle fall for en slik hypotese, selv om det er vanskelig å si noe sikkert om britenes strategi.

I og med at britene la føringene for hvordan ting skulle foregå på Gullkysten, og Danmark var avhengig av et godt forhold til dem, ble det slik at danskene i det store bildet gikk med på det meste av britiske krav. Salgsprosessen endte med at danskene fikk oppfylt ett av sine to overordnede mål: de fikk solgt til Storbritannia, men fikk ingen god pris. Det førstnevnte synes å ha hatt førsteprioritet, noe som også fremstår fornuftig ut ifra et maktpolitisk og realpolitisk synspunkt. Av den grunn, tatt styrkeforholdet mellom Danmark og britene i betraktning, kan det hevdes at salget av besittelsene på Gullkysten ble langdryg, men likevel vellykket affære for Danmark.

Etter at Storbritannia hadde tatt over de danske fortene i 1850 begynte en rask ekspansjon og konsolidering av britisk makt på Gullkysten. Samme år ble det valgt både utøvende og dømmende instanser, sammen med innføring av høyesterett i 1853 og opprettelsen av Gold Coast Corps i 1856. I 1874 ble den britiske kolonien Gullkysten formelt opprettet. De nederlandske fortene delte på mange måter skjebne med danskene, og også de på bekostning av britene. På slutten av 1850-tallet begynte britene å presse nederlenderne angående deres fort, noe som endte med at nederlenderne etter kort tid ble presset ut av britene på Gullkysten. Salget av de danske besittelsene til Storbritannia var i så måte ikke et unikt tilfelle, men føyde seg inn i rekken av mindre stater som måtte gi tapt for en større, her Storbritannia.

Et annet poeng er at det går en linje fra det britiske slavehandelforbudet i 1807, og behovet for territorial og menneskelig kontroll som følge av plantasjedrift og råvarehandel, til den senere koloniseringen av Afrika. Selv om forbudet i sin tid ble presentert som en moralsk handling, la det i realiteten grunnlaget for en ny for undertrykkelse.

Interessen for danskenes deltakelse og tilstedeværelse på Gullkysten har økt betraktelig de siste årene, og kildene knyttet til emnet er blitt stadig mer tilgjengelig og diskutert. I 2017, i forbindelse med 100-år markeringen for salget av de danske Vestindiske øyer til USA, ble omtrent alt av kildemateriale tilknyttet dansk Vestindia og Gullkysten offentliggjort i digitale arkiv. Digitaliseringen kan være med på å skape en epokeendring for både norsk og skandinavisk forskning på feltet, og kan bidra til en dypere forståelse av slavehandelen, Danmark-Norges tilstedeværelse på Gullkysten og afrikansk-europeiske relasjoner i en felles fortid.¹⁸¹ Oppgaven er derfor ment som et bidrag for å øke kunnskap om dansk-norsk kolonihistorie.

Danskenes nærvær langs Gullkysten har satt spor som fortsatt kan observeres, selv om disse generelt er i dårlig forfatning. Accra har vokst voldsomt som by, men rester av danskenes tilstedeværelse kan finnes inneklemt i slumområder og i bykjernen.¹⁸² Det finnes likevel enkelte unntak som Christiansborg festning, som i etterkant av Ghanas frigjøring ble benyttet som presidentpalass, og er blitt et nasjonalt symbol i Ghana. Flere av plantasjene er i dårlig stand og har grodd igjen etter at engelskmennene forlot dem. Likevel er én plantasje blitt bygget opp igjen og blitt et museum som en del av et samarbeidsprosjekt mellom Danmark og Ghana.¹⁸³ Ruinene av det den danske plantasjen Frederiksgave, ble først besøkt av danske forskere på 1960-tallet, og stod urørt frem til 1990-tallet, da interessen for ruinene økte igjen. For å unngå at ruinene skulle jevnes med jorden, ble de kjøpt av den danske professoren Henrik Breuning-Madsen som et moment i et forskningsprosjekt som tok sikte på å bygge opp bygningen slik de så ut i

¹⁸¹ Jørgensen, A. M. (2017) Spor i ord og mursten. I P. O. Hærnes (red.), *Vestafrika: Forterne på Guldkysten* (s.351-366) København: Gads Forlag

¹⁸² Jørgensen 2017

¹⁸³ Jørgensen, A. & Amekudi, F. (2014). *Varetagelsen af Ghanas materielle kulturarv*. I Jørgensen, A (Red.) Danskernes huse på Guldkysten 1659-1850. København, s. 274

1840. Det står derfor et museum der den dag i dag, og minnene og historien om en svunnen tid er fortsatt til stede på Gullkysten.

Kilder og litteratur

Primærkilder

Det danske Rigsarkivet

Guineiske Journaler

Oversikt over kilder tilhørende Vestindia og Guinea: <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/other/other-collection/101>

Guvernør Edward Carstensens Inndberetninger fra Guinea 1842-1850. Utgitt og transkribert ved Georg Nørregård av Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie på Carlsbergfondets bekostning, 1964. København: Gads Forlag. (s. 1-444)

De originale dokumentene ligger i Guineisk Journal i Rigsarkivet.

Carstensen til Generaltoldkammeret 6.9.1842. G. J. 270/1842; duplikat G. J. 297/1843, henlagt under 539/1844

Carstensen til Generaltoldkammeret 10.02.1843, G. J. 365/1843, henlagt under 460/1843

Carstensen til Generaltoldkammeret 28.05.1843. G. J. 443/1843, henlagt under 708/1844

Carstensen til Generaltoldkammeret 16.08.1843. G. J. 505/1843, duplikat 554/1844

Carstensen til Generaltoldkammeret 30.6.1844. G. J. 627/1844, henlagt under 628

Carstensen til Generaltoldkammeret udatert. G. J. 457/1848 henlagt under 310/1891

Carstensen til Generaltoldkammeret 20.10.1848. G. J. 57/1850, henlagt under 311/1891

Carstensen til Generaltoldkammeret 28.10.1848. G. J. 579/1848, henlagt under 310/1891

Carstensen til Generaltoldkammeret 02.01.1849. G. J. 658/1849

Carstensen til Generaltoldkammeret 10.01.1849. G. J. 663/1849, henlagt under 310/1891

Carstensen til Generaltoldkammeret 1.2.1850 G. J. 14/1850, henlagt under 125/1850 s. 375

Carstensen til Generaltoldkammeret 22.2.1850 G. J. 19/1850, henlagt under 310/1891 s. 376

Carstensen til Generaltoldkammeret 21.1-17.4.1850. G. J. 57/1850, henlagt under 311/1891

Carstensen til Generaltoldkammeret. G. J. 234/1846

Kongelige resolusjoner (Rigsarkivet)

Guldkysten (Vestindien): Generaltoldkammeret, Vestindisk-Guineisk Renteskriverkontor: Vestindiske (og guineiske) kongelige resolusjoner. Guineisk resolusjonsprotokoll 1816-1850. Se G.J. 310/1891

Rigsarkivet, Kongelig resolusjon 2.11.1840. Guineisk Resolusjonsprotokoll 1816-50.

Rigsarkivet, Kongelig resolusjon 30.7.1844. Guineisk Resolusjonsprotokoll 1816-50 G. J. 650/1844

Rigsarkivet, Kongelig resolusjon 3.4.1848. Guineisk resolusjonsprotokoll 1816-50. G. J. 458 og 475/1848

Øvrig

Ernst Schimmelmans brev om slavehandelen, 18. juni 1791, hentet 4.3.2020 på <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/ernst-schimmelmans-brev-af-18-juni-1791-om-slavehandelen/>

National Archives, London

House of Commons Parliamentary Papers Online.

Convention between Her Majesty and the King of Denmark, for the Cession of the Danish possessions on the Coast of Africa to Great Britain. Signert i London den 17. august 1850

Papers respecting the cession to the British Crown of the Danish Possessions on the Gold Coast of Africa. Signert 1850 i London: Printed by Harrison and Son

Grev Reventlow til Viscount Palmerston 7.7.1849 (1)

Viscount Palmerston til Grev Reventlow 21.12.1849 (2)

Grev Reventlow til Viscount Palmerston 26.12.1849 (3)

Protocol of Conference held at Foreign Office 31.12.1849 (4)

Lord Eddisbury til Grev Reventlow 31.12.1849 (5)

Maddens rapport: «Report of H. M.'s Commissioners of Inquiry on the State of British Settlements on the Gold Coast at Sierra Leone and the Gambia, with some Observations on the Foreign Slave Trading Factories along the Western Coast of Africa in the Year 1842. C. O. 267/171

Se også: British and Foreign State Papers 1849-1850. (1) Vol. XXXVIII. (s. 61-100) London: Harrison and Sons, St. Martin's lane. 1862.

Bannermann til Hulton 19.12.1842. C. O. 96/2

Britiske handelsmenn på Gullkysten til Colonial Office 7.3.1843 C. O. 267/162

Colonial Office til Foreign Office 17.4.1843. C. O. 402/1

Carstensen til Hulton 7.10.1848. C. O. 96/14

Forster til Colonial Office 30.04.1849. C. O. 96/17

Winniett til C. O. 31.12.1847, henlagt under C. O. 96/11

Forster til Colonial Office 30/4 1849. C. O. 96/17

Illustrasjoner

Kort og tegninger (Vestindien): Rentekammeret: Kort og tegninger (1600 - 1920)
<https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/other/index-creator/153/6754/20104124>

Det danske Rigsarkivet, Rentekammeret 337.704 <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?epid=20104124#283209,55099242>

Litteratur

- Berg, Ole T.: *politikk* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 24. mai 2020 fra <https://snl.no/politikk>
- Berg, Ole T.: *realpolitikk* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 27.5.2020 fra <https://snl.no/realpolitikk>
- Brøndsted, J. (red.) (1953). *Guldkysten*, bd. 8 i *Vore Gamle Tropekolonier*. Danmark: Fremad
- Flottorp, Haakon: *Erik Pontoppidan - teolog* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 25. desember 2020 fra https://snl.no/Erik_Pontoppidan_-_teolog
- Hernæs, P. O. (red.). (2017) *Vest-Afrika: Fortene på Guldkysten*, (2017). København: Gads Forlag
- Gøbel, E. (2017). Slavehandelen under Dannebrog 1647-1806. I P. O. Hernæs (red.), *Vest-Afrika: Fortene på Guldkysten* (s.182-221). København: Gads Forlag
- Hopkins, D. (2017) Koloniale ambisjoner og plantagedrift 1788-1850. I P. O. Hærnes (red.), *Vest-Afrika: Fortene på Guldkysten* (s. 158-178). København: Gads Forlag
- Hærnes, P. O. (2017). Konturerne af et Dansk Guinea 1770-1800. I P. O. Hærnes (red.), *Vest-Afrika: Fortene på Guldkysten* (s. 158-178). København: Gads Forlag
- Justesen, O. (2017). Tiderne skifter 1793-1826. I P. O. Hernæs (red.), *Vest-Afrika: Fortene på Guldkysten* (s. 252-283). København: Gads Forlag
- Justesen, O. og Ipsen, P. (2017). Fortsamfundet ca. 1700-1850. I P. O. Hernæs (red.), *Vest-Afrika: Fortene på Guldkysten* (s.222-251). København: Gads Forlag
- Gøbel, E. (2017). Slavehandelen under Dannebrog 1647-1806. I P. O. Hernæs (red.), *Vestafrika: Fortene på Guldkysten* (s.182-221). København: Gads Forlag
- Jørgensen, A. M. (2017) Spor i ord og mursten. I P. O. Hærnes (red.), *Vestafrika: Fortene på Guldkysten* (s.351-366) København: Gads Forlag
- Høibakk, J. (2019). Nordmenns rolle i dansk-norsk kolonitid: Analyse av historiografi og avisdebatter, 1980–2017. (Masteroppgave). Hentet fra <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/16048/thesis.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- International Encyclopedia of the Social Sciences. «Gold, God, and Glory». Encyclopedia.com. Hentet 28.4. 2020 på <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/gold-god-and-glory>
- Jørgensen, A. & Amekudi, F. (2014). *Varetagelsen af Ghanas materielle kulturarv*. I Jørgensen, A (Red.) *Danskernes huse på Guldkysten 1659-1850*. København 2014

- Kjerland Kirsten Alsaker og Rio, Knut M., Kolonitid – Nordmenn på eventyr og big business i Afrika og Stillehavet, i Kirsten Alsaker Kjerland & Knut M. Rio (red.), Kolonitid – Nordmenn på eventyr og big business i Afrika og Stillehavet, Oslo 2009
- Law, R. (Red.). (1995). *From Slave Trade to 'Legitimate' Commerce: The Commercial Transition in Nineteenth-Century West Africa: Papers from a conference of the Centre of Commonwealth Studies*, University of Sterling. Cambridge: Cambridge University Press
- Danmarkshistorien.dk Aarhus Universitet (2012). Forordning om negerhandelen, 16. marts 1792. Hentet fra: <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/forordning-om-negerhandelen-1792/>
- Bejder, P. og Kristensen, B. (2018). Merkantilisme og danske tropekolonier ca.1600-1917. danmarkshistorien.dk. Hentet 24.8.2018 på <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/merkantilisme-og-danske-tropekolonier/>
- Brimnes, N. (2012). Vestindisk-Guineisk Kompagni: 1671-1754. danmarkshistorien.dk. Hentet 20.4. 2020 på <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/vestindisk-guineisk-kompagni/>
- Løgstup, B. (2009). Enevældens krige og udenrigspolitik. danmarkshistorien.dk. Hentet 7.5.2020 på <https://danmarkshistorien.dk/perioder/den-aeldre-enevaelde-1660-1784/enevaeldens-krige-og-udenrigspolitik/>
- Nørregård, G. (1934). Englands Køb af de danske Besiddelser i Ostindien og Afrika 1845 og 1850. *Historisk Tidsskrift*. Vol. 3, pp.335-412
<https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/49889/64231>
- Nørregård, G. (1964). *Guvernør Edward Carstensens Indberetninger fra Guinea 1842-1850*. København: Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie på Carlsbergfondets bekostning.
- Osterhammel, J. & Petersson, N. P. (2005). *Globalization – A Short History*. New Jersey: Princeton University Press
- Pedersen, M. V. (red.). (2017). *Danmark: En kolonimagt*. København: Gads Forlag
- Bregnsbo, M. (2017). Koloniriget under afvikling. I Pedersen M. V (red.), *Danmark: en kolonimagt* (s.134-153). København: Gads Forlag, s. 144
- Henningsen, A. F. (2017). Koloniernes spor I M. V. Pedersen (red.), *Danmark: En kolonimagt* (s.200-237). København: Gads Forlag
- Hærnes, P. O. (2017). Konturerne af et Dansk Guinea 1770-1800. i P. O. Hærnes (red.), *Vestafrika: Forterne på Guldkysten* (s.158-178). København: Gads Forlag
- Olsen P. E. (2017) Kolonirigets organisering. I M. V. Pedersen (red.), *Danmark: En kolonimagt* (s.200-237). København: Gads Forlag

Pedersen, M. V. (2017). En ny handel. I M. V. Pedersen (red.), *Danmark: En kolonimagt* (s. 336-377). København: Gads Forlag

Olsen, P. E. (2017). Fra Danmark til verdens ende. I M. V Pedersen (red.), *Danmark: En kolonimagt* (s.242-274). København: Gads Forlag

Shillington, K. (2012). *History of Africa*. (3. utg.). New York: Palgrave Macmillan

Trevelyan G. M. (1926). *A History of England*. *History*. Vol 11, No. 43 pp. 235-237

Tvedt, Knut Are: *februarrevolusjonen* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 8. mai 2020 fra <https://snl.no/februarrevolusjonen>

Utdanningsdirektoratet:

Utdanningsdirektoratet, Læreplan i samfunnsfag, Kompetansemål etter 10. årssteget, 2013

<https://www.udir.no/kl06/SAF1-03/Hele/Kompetansemaal/kompetansemal-etter-10.-arssteget>. Hentet 7.10.2019

Utdanningsdirektoratet, Læreplan i historie. Kompetansemål etter Vg3 studieforberedende utdanningsprogram, 2009 <https://www.udir.no/kl06/HIS1-02/Hele/Kompetansemaal/etter-vg3-studieforberedende-utdanningsprogram>. Hentet 7.10.2019

Utdanningsdirektoratet. Kompetansemål og vurdering for fagfornyelsen 2020. <https://www.udir.no/lk20/his01-03/kompetansemaal-og-vurdering/kv85>. Hentet 01.04.2020

Williams, E. (1944). *Capitalism and Slavery*. The University of North Carolina Press.

Østerud, Ø. (2003). *Makten og demokratiet*. Oslo: Gyldendal

